

**Lunds universitet, Institutionen för kulturvetenskaper,
avdelningen för etnologi**

Petter Bengtsson (bengtpetter@hotmail.com)

Kandidatuppsats i etnologi, ETN K01

Handledare: Håkan Jönsson

Examinator: Gabriella Nilsson

Examination: 17 januari 2014

Hylands tittare

Tv-tittarnas känslouttryck kring Lennart Hylands tv-program 1959-1983

LUNDS
UNIVERSITET

Abstract

Denna kandidatuppsats i etnologi handlar om hur tv-tittarnas känslouttryck kring tv-profilen Lennart Hylands program förändras under perioden 1959-1983. Det huvudsakliga källmaterialet är telefonjournrapporter (ett slags samtalsprotokoll) från Sveriges Radios Upplysningscentral, men i undersökningen inkluderas även Sveriges Radios publikundersökningar samt artiklar från *Röster i Radio TV*, Sveriges Radios veckotidning.

Uppsatsens teoretiska angreppssätt är en kombination av känslhistoria och diskursanalys. Det betyder att analysen kretsar kring hur känslouttrycken i textliga konstruktioner (telefonjournrapporterna) förändras över tid. Analysen av känslouttrycken kontextualiseras med den fenomenologiska ramen – rummet och tingen – kring tv-tittarna.

En bakomliggande ambition med uppsatsen är att förnya de källkritiska aspekterna kring televisionen. Uppsatsen visar att tv-mediets genomslag består av något mer än bara tittarsiffror och antal tv-licenser; tittarnas känslouttryck är också viktiga. De är en viktig del av den nationella gemenskapskonstruktionen. Dessutom utgör även ramen av rum och rituella ting en viktig källkritisk aspekt av tv-mediet; tv-rummets sociala och materiella historia är en del av tittandet och den nationella gemenskapskonstruktionen.

Inledning	4
Uppsatsens relevans.....	5
Disposition.....	6
<i>Telefonjourn rapporterna och annat källmaterial</i>	6
Telefonjourn rapporterna som kvarleva.....	6
Urval från en större helhet.....	7
Telefonjourn rapporternas form, innehåll och tillkomst.....	8
Telefonjourn rapporterna och de etiska aspekten.....	9
Övrigt källmaterial – publicerat och opublicerat.....	9
<i>Teori och metod</i>	10
Känslouttryck som textliga konstruktioner.....	10
Känslouttryck i en diskursiv ordning.....	10
Kvantitativ och kvalitativ metod.....	11
<i>Syfte och frågekomplex</i>	12
<i>Två forskningslägen</i>	12
Den framväxande modernitetens gemenskaper.....	13
Efterkrigstidens svenska föreställningsvärld.....	15
Hylands tittare	17
<i>50-talet, årtiondet då folkhemmet gick in i tv-åldern</i>	17
Svenskarna samlas kring tv-apparaterna.....	18
Radiomannen Hyland och de första årens tv-publik (1954-59).....	20
<i>60-talet, enkanaltelevisionens och tv-kannornas storhetstid</i>	22
Enkanaltelevisionens tittare.....	23
Hyland samlar svenska folket kring Hörnor och Karuseller (1962-63).....	24
1966 års Hörnan-hysteri, Per Oscarsson och de stora tittarstormarna.....	30
<i>Tidigt 70-tal, de många reaktionernas tid</i>	34
Den tidiga tvåkanaltelevisionens tittare.....	35
Hörnorna och det tidiga 70-talets tittare (1970-72).....	36
<i>Sent 70-tal och tidigt 80-tal, de missnöjda tittarnas tid</i>	40
Den tidiga videoålderns tv-tittare.....	41
Gomorrön Sverige-perioden (1977-80).....	42
Hörnan och det tidiga 80-talets missnöjda kvällspublik (1981-83).....	45
Slutdiskussion	48
De kvantitativa huvuddragen i telefonjourn rapporterna.....	47
Telefonjourn rapporternas föränderliga uttrycksdiskurs.....	48
Tv-tittandet, känslouttrycken och det föränderliga Sverige.....	49
<i>Reflexioner inför fortsatt forskning</i>	50
I telefonjourn rapporternas och känslouttryckens värld.....	50
Rummet och tingen som ram för det ritualiserade tv-tittandet.....	51
Källor och litteratur	53

Inledning

Det började med radion, som från 20-talet och framåt samlade svenskarna i en stor, rikstäckande lyssnargemenskap. Genom radiosändningarna blev lyssnarna ett nationellt ”vi”. I alla delar av landet lyssnade man på samma program, hörde samma rikssvenska radoröster.¹

I början av 50-talet blev programledaren Lennart Hyland en centralgestalt i den stora, nationella lyssnargemenskapen.² När hans lördagsprogram *Karusellen* sändes avfolkades gatorna, miljontals svenskar satt uppmärksamt och lyssnande vid sina radioapparater. *Karusellen*-feber rådde.³

När televisionen ett par år senare kom till Sverige samlades svenskarna istället kring sina tv-apparater. Att tillbringa kvällarna i skenet från tv:n blev på bara några år en del av en gemensam nationell rytm.⁴ Radioprofilen Hyland följde med i den mediala förändringen och etablerades redan i slutet av 50-talet som en av de första svenska tv-kändisarna. Under 60-talet ledde han det mest populära tv-programmet av alla, den amerikanskt inspirerade talkshowen *Hylands hörna*. Programmet följdes av miljontals tittare i en lång rad säsonger. Den sista Hörnan-säsongen sändes 1983.⁵

Jag har tidigare, inom ramen för historieämnet, skrivit om televisionen och Hylands program. I såväl kandidat- som magisteruppsatsen undersökte jag *Hylands hörna*. Båda uppsatserna rörde sig i det tvärvetenskapliga gränslandet mellan kulturhistoria, mediehistoria och etnologi.⁶

Även denna etnologiuppsats har tvärvetenskapliga drag och handlar om tv-mediet. Fokus har dock förskjutits från själva programmen till tv-tittarna och deras känslouttryck. För att komma åt hur tittarna uppfattade det de såg har jag undersökt telefonjourrapporter från Sveriges Radios (och senare SVT:s) Upplyningscentral (i fortsättningen förkortat UC), mer

¹ Billy Ehn, Jonas Frykman & Orvar Löfgren, *Försvenskningen av Sverige*, Stockholm 2005, s. 108-113.

² Ehn, Frykman & Löfgren 2005, s. 111-112.

³ Birgitta Höijer, *Det hörde vi allihop!: Etermedierna och publiken under 1900-talet*, Stockholm 1998, s. 146-151.

⁴ Ehn, Frykman & Löfgren 2005, 113-114.

⁵ Höijer 1998, s. 208-212; Olle Sjögren, *Den goda underhållningen: Nöjesgenrer och artister i Sveriges radio och TV 1945-1995*, Stockholm 1997, s. 242-245.

⁶ Petter Bengtsson, ”Så underliga tecken här i kulisserna”: *Hylands hörna 16 januari 1971*, en svensk berättelse, kandidatuppsats, Lund 2011; Petter Bengtsson, *Vanans makt är stor: Den rituella iscensättningen av svensk självbild i den första tv-säsongen av Hylands hörna (1962-63)*, magisteruppsats, Lund 2012.

känd som ”klagomuren”.⁷ Genom att undersöka vad som roade, engagerade, provocerade och tråkade ut tv-publiken under en lång rad år får man en mångfacetterad bild av hur tittargemenskapen förändrades över tid. Man kan tänka sig att den föreställda gemenskap som Benedict Anderson, och flera svenska etnologer efter honom,⁸ har studerat till stora delar bestod av just känslor och känslouttryck.

Det är således känslouttrycken i telefonjournreporterna som blir denna kandidatuppsats huvudfokus. Hylands omfattande tv-produktion har fått styra mitt materialurval. Telefonjournreporterna om hans program från åren 1959-1983 (ungefärligen hans tv-karriär)⁹ är det huvudsakliga källmaterialet. Uppsatsens syfte är således att med utgångspunkt i telefonjournreporterna om Hylands program undersöka hur tv-publikens känslouttryck förändrades under perioden 1959-1983.

Uppsatsens relevans

Denna uppsats är relevant på flera olika sätt. Till att börja med: den handlar om tv-tittande, en viktig del av vardagen för de flesta svenskar under min undersökningsperiod. Att se på tv blev, som sagt, från sent 50-tal och framåt ett sätt att ingå i och skapa nationell gemenskap. I tv-tittandets nationellt laddade ritualer intog Hyland och hans program en central plats.¹⁰

Trots att tv-tittande är en stor del av många människors liv är företeelsen hittills endast sparsamt omskriven i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i Sverige. Huvudfokus i den befintliga forskningen om televisionens historia har legat på programmen och de bakomliggande, organisatoriska förändringarna.¹¹ Telefonjournreporterna, som ju speglar tv-publikens reaktioner, har endast ytterst kortfattat omnämnts tidigare i annan forskning.¹² Forskningsluckan är således betydande.

Det faktum att jag har valt att titta på just känslouttryck torde kunna öppna för vidare studier av både telefonjournreporterna – detta blir endast en första, introducerande studie av ett betydligt mer omfattande material – och andra känslouttryck kring 1800-, 1900 och 2000-talens sociotekniska innovationer. Det är, hävdar jag, rimligt att tänka sig att känslor är en viktig del av hur människor förhåller sig till tekniska, gemenskapsalstrande ting som

⁷ *Röster i Radio TV* 1967:4, s. 20-21.

⁸ Ehn, Frykman & Löfgren 2005, s. 12-14.

⁹ Sjögren 1997, s. 104-109, s. 242-245.

¹⁰ Höjer 1998, s. 208-212.

¹¹ Se exempelvis de stora översiktsverken: Stig Hadenius, *Kampen om monopolet: Sveriges radio och TV under 1900-talet*, Stockholm 1998; Dag Nordmark, *Finrummet och lekstugan: Kultur- och underhållningsprogram i svensk radio och TV*, Stockholm 1999; Monika Djerff-Pierre & Lennart Weibull, *Spegla, granska, tolka: Aktualitetsjournalistik i svensk radio och tv under 1900-talet*, Stockholm 2001.

¹² Höjer 1998, s. 25; Bengtsson 2012, s. 22 & s. 82.

telefoner, radioapparater och datorer.

Disposition

Denna uppsats är indelad i tre större textblock. Det första textblocket rymmer, förutom ovanstående, i nämnd ordning avsnitt om följande: primärt och sekundärt källmaterial, teori och metod, syfte och frågeställningar samt två forskningslägen. Ordningen, som möjligen kan uppfattas som en smula annorlunda, är ingen slump. Tanken är att först på ett åskådligt sätt beskriva källmaterialet och med detta i åtanke förklara hur undersökningen ska gå till. Det finns alltså tydliga kopplingar mellan källmaterial, valet av teoretiska utgångspunkter och formulering av syfte och frågeställningar. Det ena leder till det andra.

Uppsatsens andra textblock, det omfångsmässigt längsta, innehåller själva analysen, ”Hylands tittare”. Den är indelad i fyra kronologiskt ordnade avsnitt. I det första beskrivs tv-tittarnas första möten med tv-mediet under 50-talet; i det andra avsnittet skildras 60-talets enkanaltittare; i det tredje får vi stifta bekantskap med det tidiga 70-talets tvåkanaltittare och i det avslutande, fjärde analysavsnittet skildras det sena 70-talets och det tidiga 80-talets tittare. Samtliga fyra avsnitt inleds med två kontextualiserande bakgrundsavsnitt.

I uppsatsens tredje och sista textblock dras trådarna ihop i en sammanfattande avslutning. Avslutningen är indelad i två avsnitt: ett första där de tre frågekomplexen besvaras i kronologisk ordning och ett andra där jag i två delavsnitt lyfter blicken från min egen undersökning och reflekterar kring fortsatt forskning om de nya frågor som min studie väckt. Det första av de två avslutande delavsnitten handlar om telefonjournapper och känslouttryck, medan jag i det sista delavsnittet går in på fortsatt forskning om de rituella tingen och de sociala konstellationerna kring tv-tittandet.

Telefonjournapperterna och annat källmaterial

Telefonjournapperterna som kvarleva

Ämnet för den här uppsatsen är den medierade, nationella gemenskapen kring en känd programledare och hans tv-program. Denna gemenskap utgjordes rimligen till stor del av de reaktioner – tankar och känslor – som programmen väckte över tid, i det här fallet 50-, 60-, 70- och 80-talen, den period då Hyland var aktiv som programledare i tv. Stora folkgruppers tankar och känslor kan dock vara svåra att komma åt, särskilt flera årtionden i efterhand. Telefonjournapperterna från UC erbjuder dock en troligen unik inblick i hur tittarna uppfattade programmen de såg. Telefonjournapperterna nedtecknades dagligen av UC:s

anställda under perioden 1959-1996. I regel skrevs en formulärliknande rapport sida för varje dag (under den senare delen av perioden komprimerades telefonjourn rapporterna dock något, flera dagar kunde från sent 70-tal och framåt rymmas på samma sida). I telefonjourn rapporterna kan man läsa vad de tittare som valde att ringa till UC tyckte om de program som visades.¹³

De samlade telefonjourn rapporterna är alltså en omfattande kvarleva från perioden 1959-1996. Den textliga helheten säger mycket om hur tittarna i Sverige dagligen uppfattade programutbudet i tv. Rimligen kan man också få syn på reaktioner som säger något om det sena 1900-talets folkliga svenska föreställningsvärld i stort.

Urval från en större helhet

Telefonjourn rapporterna från perioden 1959-1978 finns samlade i Radiohusets dokumentarkiv i Stockholm, medan telefonjourn rapporterna från 1979-1996 sparats på Sveriges Television. Tyvärr är inte det bevarade materialet helt komplett. 1974 års telefonjourn rapporter är endast kompletta fram till den 8 november. Dessutom är 1975 års telefonjourn rapporter helt försvunna, om nu inga oväntade fynd görs i dokumentarkivets gömmor. Det försvunna materialet torde dock inte påverka denna undersökning nämnvärt eftersom Hyland inte syntes särskilt mycket i rutan under mitten av 70-talet.¹⁴

De befintliga telefonjourn rapporterna rymmer en mängd noteringar om tittarnas reaktioner på Hylands tv-program. Jag har dock avgränsat mig till sammanhängande säsonger av programmen *Stora Famnen*, *TV-Karusellen*, *Hylands hörna* och *Gomorrön Sverige*. De var alla åtminstone relativt publikt framgångsrika underhållningsprogram.¹⁵ Eftersom UC:s anställda inte började skriva telefonjourn rapporter om tv-tittarna förrän 1959 finns inga rapporter från televisionens allra första år på 50-talet (tv började sändas reguljärt i Sverige 1956)¹⁶. Därmed blir det svårt att se hur tittarna uppfattade några av Hylands allra första programsäsonger i tv. Det är en ofrånkomlig begränsning i denna undersökning.

I uppsatsen ingår sammanlagt 137 telefonjourn rapporter om Hylands program. För att sätta in dessa texter i en större helhet har jag även tittat på hur tittarna har reagerat på andra program samma (och, till viss del, även andra) tv-kvällar. Det innebär att fredagar, lördagar och i viss mån onsdagar blir något överrepresenterade i undersökningen. Självfallet hade ett större antal

¹³ Se exempelvis: telefonjourn rapport 3/1 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; Telefonjourn rapport 17/10 1972, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; Telefonjourn rapport 9/4 1983, Sveriges Television, Stockholm; Telefonjourn rapporter 10/12 1977, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴ *Röster i Radio TV 1973-1976*.

¹⁵ Bengtsson 2012, s. 29-30; Höijer 1998, 208-212; Sjögren 1997, s. 103-109.

¹⁶ Höijer 1998, s. 156.

telefonjourn rapporter från fler veckodagar gett en mer uttömmande bild av tv-tittarna. Min materialmässiga avgränsning torde dock passa bättre in i kandidatuppsatsens begränsade utrymme. Dessutom torde även ett litet antal telefonjourn rapporter säga något om den större helheten.

Telefonjourn rapporternas form, innehåll och tillkomst

Telefonjourn rapporterna har som textliga konstruktioner en tämligen tydlig och återkommande form. Varje enskild rapport består vanligen av en sida där UC:s anställda gjort noteringar om tittarnas reaktioner på den gångna kvällens program. I regel finns det noteringar om flera program, men långt ifrån allt som sänts kommenteras. I många av telefonjourn rapporterna finns uttryck för känslor som tacksamhet, entusiasm, irritation, sorg, upprördhet och vrede. Känslouttrycken utgör en stor del av den samlade textmassan. Ofta, men inte alltid, kan man också se hur många som har framfört synpunkter om ett visst program. Ibland framgår det vilka det är som har ringt, men betydligt oftare framstår tittarna som en ganska anonym, reaktiv massa.

Eftersom tv, åtminstone ungefär från 1960 och framåt, var en medieform som dagligen en miljon licensbetalare (och deras anhöriga) över merparten av Sverige torde man kunna uppfatta genomslaget som tämligen brett.¹⁷ Möjligheten att ringa UC tycks också, åtminstone några år in på 60-talet, ha varit välkänd. Tittarstormar verkar också ha varit ett spritt begrepp.¹⁸ Dock kan man inte med säkerhet säga att de som ringde till UC och framförde sina synpunkter var helt representativa för den tv-tittande allmänheten. Det är troligt att de som reagerade starkt och negativt är åtminstone något överrepresenterade, medan de mer oengagerade sällan hörde av sig. UC kallades rimligen inte ”klagomuren” utan orsak. Samtidigt är telefonjourn rapporterna inte bara en samling av nerskrivet tittargnäll; de vittnar också, vilket jag ska återkomma till, om en mängd positiva reaktioner.

En annan viktig aspekt är självfallet UC:s anställda, de som skrev telefonjourn rapporterna. Arkiven rymmer dock inte särskilt mycket information om dessa anställda. Det finns exempelvis inga bevarade arbetsinstruktioner, material som annars hade kunnat säga en del om telefonjourn rapporternas tillkomst. Dock framgår det av handlingar från dokumentarkivet och en del artiklar i veckotidningarna *SE* och *Röster i Radio TV* att majoriteten av de anställda var kvinnor, åtminstone under 60- och 70-talen. Hur och om det har påverkat telefonjourn rapporternas innehåll är dock svårt att säga. Dock förefaller det troligt att en del av

¹⁷ Höjjer 1998, s. 180-212.

¹⁸ Se exempelvis tidningen *SE* 1967:7, s. 14.

de grävsta uttrycken i tittarnas reaktioner har polerats något. Att tittarna åtminstone ibland kunde uttrycka sig grovt och hotfullt framgår av ovan nämnda tidningsartiklar.¹⁹

Telefonjourn rapporterna och den etiska aspekten

Det är inte särskilt vanligt att enskilda tittare nämns vid namn i telefonjourn rapporterna, men det förekommer. Eftersom det inte kan uteslutas att de som en gång ringt UC idag inte vill exponeras i en uppsats tillgänglig på internet har de få nämnda personnamnen i de citerade avsnitten genomgående ersatts av ett fetstilat ”Svensson”. Dock har namnen på de medverkande i programmen – som ofta nämndes i telefonjourn rapporterna – fått vara kvar då deras medverkan ändå torde vara tämligen välkänd.

Övrigt källmaterial – publicerat och opublicerat

I min undersökning ämnar jag också använda mig av en del annat källmaterial. En hel del av detta har hämtats från *Röster i Radio TV*, Sveriges Radios egen programtidning.²⁰ Där publicerades bland annat program-tablåer, intervjuer med tv-personligheter och tittare samt reportage från sändningarna. Jag har i förberedelsearbetet inför uppsatsen gått igenom samtliga nummer från perioden 1954-1983. 1954 inleddes tv-sändningarna i Sverige (de första två åren med provsändningar, de reguljära sändningarna inleddes först 1956).²¹ 1983 avslutade Hyland sin tv-karriär.²² Eftersom *Röster i Radio TV* var en veckotidning kom den ut med 52 nummer per år.

En annan viktig materialtyp utgörs av de publikundersökningar (s k PUB-rapporter) som genomförts för Sveriges Radios räkning. Dessa undersökningar innehåller främst olika slags kvantitativa data om tv-tittarna. Det handlar exempelvis om hur mycket folk tittade, vilka program man föredrog och, i någon mån, vad man tyckte om programmen.

Publikundersökningarna ger sammantaget goda inblickar i hur tv-tittarnas vanor förändrades över tid. Dock är inte undersökningarna alldeles enhetliga: de gjordes på olika sätt vid olika tidpunkter. Dessutom började man först i början av 70-talet mer regelbundet och strukturerat undersöka tv-tittarnas (och radiolyssnarnas) vanor.²³ Undersökningarna från tidigare perioder är således färre.

Utöver detta material har jag också använt mig av en del av de tittarbrev till Sveriges Radio,

¹⁹ SE 1967:7, s. 14; *Röster i Radio TV* 1967:4, s. 20-21.

²⁰ Hadenius 1998, s. 268.

²¹ Hadenius 1998, s. 153-160.

²² Bengtsson 2012, s. 30.

²³ Höijer 1998, s. 218.

som sparats i Radiohusets dokumentarkiv. Exempelvis finns det där ett stort antal brev om Per Oscarssons kalsongchock i *Hylands hörna* annandagen 1966. Dessa brev fungerar i denna uppsats som ett komplement till telefonjourrapporterna.

Teori och metod

Eftersom telefonjourrapporterna är fulla av känslouttryck är det ganska nya forskningsfältet känslohistoria en rimlig utgångspunkt för min undersökning.²⁴

Känslouttryck som textliga konstruktioner

Såväl etnologer som historiker har på senare år intresserat sig för känslornas betydelse. En del, som etnologen Jonas Frykman, har vänt blicken bort från de textliga konstruktionerna och diskurserna, som dominerat mycket av den humanistiska forskningen sedan 80-talet, för att istället titta på det verkliga livet och de verkliga känslorna. Frykman kallar sin hållning postfenomenologisk.²⁵ De av tradition mer textligt inriktade historikerna har närmast sig känslor och känslouttryck i skrivet material från äldre tid. Historiker som William M. Reddy har utvecklat den teoretiska förståelsen för känslornas roll i längre historiska processer.²⁶ En viktig utgångspunkt för flera känslointresserade historiker har varit att känslouttryck är historiskt diskontinuerliga; vilka känslor människor ger uttryck för är beroende av tidsbundna konventioner.²⁷

Eftersom mitt källmaterial uteslutande består av texter är jag hänvisad till att undersöka känslouttryck, vilket inte är samma sak som känslor. Verkliga känslor är förvisso intressanta, men knappast möjliga att undersöka i ett textligt material som telefonjourrapporterna.

Känslouttryck i en diskursiv ordning

Känslouttryck i skrivna texter är, menar jag, präglade av en övergripande, diskursiv ram.²⁸ Diskurser ska här uppfattas som något normativt, styrande, som finns lika mycket i det

²⁴ För en överblick av de senaste årens känslohistoriska forskning inom historieämnet, se Hugo Nordland,

”Eviga emotioner och konstruerade känslor: Riktningar inom känslornas historia” i *Scandia* vol. 78:2 – 2012.

²⁵ Jonas Frykman, Frykman, *Berörd: Plats, kropp och ting i fenomenologisk kulturanalys*, Stockholm 2012, s. 11-22.

²⁶ William M. Reddy, *A Framework For the History of Emotions*, Cambridge 2006.

²⁷ Nordland 2012, s. 122-123.

²⁸ Jag är väl medveten om att diskursbegreppet är ett centralt och komplicerat begrepp i det större postmoderna teoriklustret. För att undersöka det mycket specifika textmaterial som telefonjourrapporterna utgör krävs dock inte mer än en ganska enkel tillämpning av diskursbegreppet. För mer ingående diskussioner om diskursbegreppet och dess tillämpning i etnologiämnet, se exempelvis Frykman 2012, s. 11-39; Malin Ideland, *Dagens gennyheter: Hur massmedier berättar om genetik och genteknik*, Lund 2002, s. 170-174.

uttalade som i det outtalade. Diskurser existerar, som Michel Foucault skriver i *Diskursernas kamp*, ”i det som markeras av åtbörder, attityder, sätt att vara, beteendemönster och rumsliga dispositioner.” Diskurser är alltså, enligt Foucault, något som ”passerar genom de sociala relationerna”. Han betonar också maktaspekten; diskurser förhåller sig dualistiskt till varandra i en asymmetrisk växelverkan; det finns en motsättning mellan en dominerande diskurs och en dominerad. Detta maktförhållande är på intet vis statiskt, utan i ständig omförhandling och förändring.²⁹

Telefonjournrapporternas textliga känslouttryck formas av just en sådan föränderlig diskursiv omförhandling. Vilka känslor som anses lämpliga att ge uttryck för varierar således över tid; spänningen och kampen mellan de dominerande och dominerade diskurserna är ständigt pågående.³⁰

Kvantitativ och kvalitativ metod

Som jag tidigare nämnt innehåller telefonjournrapporterna ofta uppgifter om hur många tittare som har ringt in och framfört synpunkter om ett visst program. Dessa uppgifter ger inblickar i hur vanliga vissa känslouttryck har varit under en viss period. När olika antal telefonerande tittare med olika känslouttryck ställs mot varandra i samma telefonjournrapport kan man tydligt i texten se den diskursiva kampen. Den får då en kvantitativ, mätbar dimension.

Tyvärr är inte antalet samtal om ett specifikt program alltid angivna i varje telefonjournrapport. Dessutom är antalet noterade samtal ofta ungefärligt angivna. Vagheten och inkonsekvensen är en del av materialet. Därför har jag valt att inte åskådliggöra antalet samtal i tabeller, diagram eller liknande sammanställningar. Istället nämner jag siffrorna löpande i mina genomgångar av de olika perioderna. Den kvantitativa delen av undersökningen handlar alltså om ungefärliga antal och proportioner. De väsentliga skillnaderna ligger inte mellan exakta tal, utan mellan tittarstormar med hundratals noterade samtal och telefonstiltje med ett fåtal eller inga samtal.

Min metod är också kvalitativ, tolkande. En stor del av det kvalitativa greppet handlar om vilka känslor tittarna ger uttryck för i materialet. Ibland har jag fått läsa mellan raderna för att kunna tolka vilka känslor tittarna har gett uttryck för. Exempelvis uppfattar jag en rad kritiska detaljsynpunkter om personer och företeelser i ett program som uttryck för både missnöje och engagemang.

En annan tolkningsaspekt är hur starka tittarnas uttryck är. En del av detta har naturligtvis

²⁹ Michel Foucault, *Diskursernas kamp*, Stockholm/Stehag 2008, s. 181-182.

³⁰ Foucault 2008, s. 182.

med antalet noterade samtal att göra: en tittarstorm med hundratals samtal under samma kväll måste betraktas som ett starkt känslouttryck. Det kvalitativa greppet flyter då ihop med det kvantitativa.

Syfte och frågekomplex

Uppsatsens syfte är, som sagt, att med utgångspunkt i Upplysningscentralens telefonjournrapporter undersöka hur tv-publikens känslouttryck förändrades under perioden 1959-1983. Det publika mottagandet av Lennart Hylands populära underhållningsprogram *TV-Karusellen*, *Stora Fammen*, *Hylands hörna* och *Gomorrön Sverige* fungerar i undersökningen som ett illustrativt exempel ur en större helhet.

Källmaterialet samt de teoretiska och metodologiska utgångspunkterna har format hur jag rent operativt ämnar ta mig an undersökningen. Jag rör mig från det kvantitativa till det kvalitativa i följande tre frågekomplex:

1. Hur varierar antalet personer som ringde till UC och framförde åsikter om Hylands program? Under vilka perioder reagerade flest? Finns det några särskilda, kvantitativa reaktionstoppar? Hur ser reaktionerna kring andra program ut?
2. Hur förändrades den dominerande uttrycksdiskursen i telefonjournrapporterna över tid? Hur varierar de positiva och negativa känslouttrycken? Vad var det tittarna reagerade på? Vilka var det som reagerade?
3. Hur förhåller sig tv-publikens känslouttryck till det tilltagande programutbudet? På vilket sätt speglar tittarnas känslouttryck tidsandan i stort?

Två forskningslägen

Eftersom den här uppsatsen i sin utgångspunkt är tvärvetenskaplig har jag valt att arbeta utifrån två forskningslägen: ett inledande etnologiskt och ett avslutande med mer allmän kulturhistorisk förankring. Även om det är forskning som kommer ur olika discipliner och kretsar kring olika materialtyper finns tydliga beröringspunkter: det handlar ofta om förändringar i en folklig svensk föreställningsvärld. Den medievetenskapliga forskningen om etermediernas historia är också relevant i sammanhanget, men eftersom den till stora delar består av kronologier snarare än teoretiskt och källkritiskt förankrade analyser får denna forskning istället bidra till analysblockets bakgrundsavsnitt.³¹

³¹ För kronologin över televisionens historia, se exempelvis Djerff-Pierre 2001; Hadenius 1998; Nordmark 1999.

Den framväxande modernitetens gemenskaper

Den befintliga etnologiska forskningen rymmer en rad olika studier om de gemenskaper och nätverk, som sedan industrialiseringen under 1800-talets andra hälft vuxit fram i Sverige. Det är studier som kretsar kring olika tekniska innovationer som samlat och i grunden förändrat majoritetens vardag.

Jan Garnert studerar i sin sparsmakade avhandling *Hallå!: Om telefonens första tid i Sverige* hur telefontätnen växer fram från 1877, då det första telefonsamtalet hölls i Sverige, till 1900-talets första årtionden. Telefontätnet, ett av flera sociotekniska system som växer fram under sent 1800-tal, följde i sin utveckling ett mönster som är intressant även för min mer sentida undersökningsperiod. De första telefontätnen var som gemenskapskonstruktioner starkt köns- och klassbundna; det var främst män i de övre samhällsskikten som tillägnade sig den nya tekniken. De tidiga telefontätnen var också lokala och urbana; det var kring Stockholm och i Malmö och Göteborg som telefonen först etablerades. Först en bit in på 1900-talet knöts abonnenterna samman i ett rikstäckande telefontät. Först då fick alltså telefontätnet ett nationellt genomslag.³²

Intressant är också telefonins materiella betydelse. De tidiga telefontätnen materialiserades genom stora telefontorn, apparthallar och otaliga telefonledningar som hängde ner över hustaken. Den nya sociotekniska tekniken upplöste bandet mellan människa och plats; det blev möjligt att höras även på platser där man inte fysiskt befann sig.³³ Telefontätnen blev såldes början på en ny typ av modern nationsgemenskap. I ett större tidsperspektiv bör det ses i relation till det moderna nätverk som jag ska studera: de telefonerande tv-tittarnas. Man kan tala om ett ackumulerat nätverk av olika nationella sociotekniska gemenskaper.

Carina Sjöholm undersöker i *Gå på bio: Rum för drömmar i folkhemmets Sverige* en annan av modernitetens gemenskaper: 40- och 50-talens biopubliker. I sin studie intresserar sig Sjöholm för biografbesökens materialitet och rumslighet; den nersläckta biografen med sina rader av mjuka fåtöljer är ett rum för spänningsfylld och engagerad gemenskap. Biobesöken är också, menar Sjöholm, en miljö med en särskild känslomässig betydelse: att gå på bio innebär att ”bli emotionell eller låta sig förflyttas till ett annat mentalt tillstånd”, det är en upplevelse så stark ”att den så att säga sätter sig i kroppen”.³⁴ Det säger kanske något om hur man som tv-tittare emotionellt kan uppleva tv-mediet; att titta på tv är också en kroppslig och rumslig upplevelse.

³² Jan Garnert, *Hallå!: Om telefonens första tid i Sverige*, Stockholm 2005, s. 14-15, s. 45-58 & s. 159-160.

³³ Garnert 2005, s. 138-149.

³⁴ Carina Sjöholm, *Gå på bio: Rum för drömmar i folkhemmets Sverige*, Stockholm/Stehag 2003, s. 155-210.

Intressant i Sjöholms studie är även 40- och 50-talens biobesökare som gemenskapsformation. Efterkrigstidens biobesökare var en klassöverskridande och ungdomlig gemenskap; de var en del av det framväxande folkhemmet. Som gemenskaper är dessa biopubliker av särskilt intresse för min studie av tv-publiken: biografernas publika storhetstid föregår med något årtionde televisionens genombrott. Det är tänkbart att televisionens gemenskap åtminstone delvis torde ha formats av de i tid precis föregående biografernas gemenskaper.³⁵

Birgitta Höjjer, som har studerat radio- och tv-publikerna och tingen kring dem, är visserligen inte etnolog utan medieforskare, men har ändå arbetat med metoder som ligger etnologin nära: hennes studie *Det hörde vi allihop!* bygger främst på intervjuer med informanter. Studien ger en god inblick i materien och gemenskaperna kring televisionen i Sverige. Höjjer visar hur tv-rummet blev en realitet i många hem under sent 50-tal, hur miljontals tittare följde de stora succéerna (inte minst *Hylands hörna*) under enkanal-televisionens 60-tal och hur en viss mättnad inför mediet framträder under 70- och 80-tal. Intressant är också hur gemenskapsformationerna kring tv-mediet – utifrån faktorer som kön, klass och generation – varierar över tid.³⁶

Även Sara Holst Kjær, som har undersökt (nästan) nutida parförhållanden i Köpenhamn, skriver en del om den materiella verklighet som är relevant för tv-tittandet. Soffan är, enligt henne, ”ett kulturellt tredje” i skapandet av dikotomierna manligt och kvinnligt. Det är en gemensam möbel för paren där mannen och kvinnan kan mötas för närhet, intimitet och stillhet. Det är en möbel med ett interpersonellt känsloläge.³⁷ Soffan, med alla dess innebörder, torde också vara en del av den materiella ramen kring tv-tittandet.

Den tidigare forskningen rymmer alltså en rad studier om hur olika sociotekniska innovationer – telefonnätet, biograferna samt radio- och tv-näten – skapar nya och föränderliga gemenskaper, ofta med bred, nationell laddning. De nya tekniska tingen förändrar de rumsliga förutsättningarna och skapar nya sammanhang där miljontals människor kopplas samman. Ibland har dessa gemenskaper en köns-, klass- eller generationsbunden begränsning, andra gånger är gemenskaperna tillgängliga för de flesta.

Sammantagna utgör dessa nätverksstudier ovan en modernitetens gemenskapskronologi som placerar min studie i ett större sammanhang präglad av modernitet och förändringar.

³⁵ Sjöholm 2003, s. 37-59 & s. 61-211.

³⁶ Höjjer 1998, s. 15-33, s. 156-179, s. 197-212, 225-235.

³⁷ Sarah Holst Kjær, *Sådan er det at elske: En kulturanalyse af parforhold*, Köpenhamn 2009, s. 99-119, s. 156-179, s. 197-212 & s. 257-279.

Efterkrigstidens svenska föreställningsvärld

Eftersom min studie handlar om 50-, 60-, 70- och 80-talens tv-tittare är även den kulturhistoriskt inriktade forskningen om den svenska efterkrigstiden i stort relevant.

Den inledande perioden, 1945-65, har av forskare som Kim Salomon och Marie Cronqvist kallats det långa 50-talet. I det tvärvetenskapliga projektet *Kalla krigets berättelser*, där Salomon och Cronqvist medverkar tillsammans med ett flertal andra forskare från olika discipliner, framstår det långa 50-talet i Sverige som en relativt väl sammanhållen period präglad av socialdemokratisk välfärdspolitik, ekonomisk tillväxt, ökad konsumtion och kallt krig. Det utrikespolitiskt neutrala Sverige formades under denna period, enligt Salomon och Cronqvist, särskilt påtagligt av kalla krigets spänningar mellan USA och Sovjet. De två stormakterna utgjorde i svensk föreställningsvärld ett dikotomt motsatspar: USA representerade det goda, västliga och moderna, medan Sovjet och dess allierade framstod som något östligt ont och underutvecklat. Denna dikotomi formade periodens svenska självbild. Det amerikanska och moderna var, som Kim Salomon uttrycker det, inkapslat i det svenska. Amerikaniseringen präglade det svenska folkhemmet. Det dominerande källmaterialet i forskningsprojektet *Kalla krigets berättelser* är den svenska veckopressen.³⁸

I min egen historievetenskapliga magisteruppsats om *Hylands hörna* 1962-63, den första tv-säsongen av programmet, bygger jag vidare på forskningen om kalla kriget i Sverige; den tidiga enkanalstelevisionen kan ses som en del av både det amerikaniserade konsumtionssamhället och den socialdemokratiska enhetstanken. Samtidigt visar jag också att den svenska efterkrigsperioden rymmer identitetsformerande krafter bortom kalla krigets dikotomier – exempelvis nordism och exotiserande av icke-europeiska folk.³⁹

Det långa femtiotalet följs, enligt flera forskare, av en kortare och mer föränderlig period, som kan kallas det långa 1968. Kim Salomon, Jens Ljunggren och andra har studerat hur den något diffust avgränsade perioden 1965-1972 formades av FNL-rörelsen och andra vänstergrupperingar. Dessa grupper var ofta små och fanns i regel i universitetsstäder. Deras agenda var ideologisk, men som kulturfenomen hade 68-vänstern också inslag av populärkulturellt förankrad ungdomsrevolt. Det dominerande källmaterialet i forskningen om 68-vänstern utgörs av medlemsbulletiner och liknande politiskt material.⁴⁰ Ett problem med

³⁸ Kim Salomon, Lisbeth Larsson & Håkan Arvidsson (red.), *Hotad idyll: Berättelser om svenskt folkhem och kallt krig*, Lund 2004; Kim Salomon, *En femtiotalberättelse: Populärkulturens kalla krig i folkhemssverige*, Stockholm 2007; Marie Cronqvist, *Mannen i mitten: Ett spiondrama i svensk kallkrigs litteratur*, Stockholm 2004.

³⁹ Bengtsson 2012.

⁴⁰ Johan Bergman, *Kulturfolk eller folkkultur: 1968, kulturarbetarna och demokratin*, Umeå 2010; Anne Hedén, *Röd stjärna över Sverige: Folkrepubliken Kina som resurs i den svenska västerradikaliseringen under 1960- och*

denna forskning är att den främst berör marginalgrupper på vänsterkanten – majoritetens föreställningsvärld torde ha varit väsentligen annorlunda.

Forskningen om slutet på min undersökningsperiod – alltså resten av 70-talet och det tidiga 80-talet – är i nuläget mer sparsamt undersökt i den historievetenskapliga forskningen. Martin Wiklund och andra har dock visat hur tidsandan då förändras. Högervågen slår igenom och nyliberalismen blir en ideologi som präglar tiden.⁴¹

Sammantaget utgör den historievetenskapliga forskningen en referensram för känslouttryckens förändring i min undersökning. Känslouttrycken förhåller sig självklart till de förändringar i svensk föreställningsvärld som ägt rum under efterkrigstiden.

1970-talen, Lund 2008; Jens Ljunggren, ”Vad är 68? Tendenser i svensk och internationell historieskrivning” i Häften för kritiska studier 197, 2008; Kim Salomon, *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*, Stockholm 1996.

⁴¹ Martin Wiklund, *I det modernas landskap: Historisk orientering och kritiska berättelser om det moderna Sverige mellan 1960 och 1990*, Stockholm/Stehag 2006, s. 313-376; Jenny Andersson & Kjell Östberg, *Sveriges historia: 1965-2012*, Stockholm 2013, s. 295-306.

Hylands tittare

Uppsatsens analysblock består av fyra avsnitt, som alla beskriver en period i Hylands tv-karriär från sent 50-tal fram till tidigt 80-tal. I varje avsnitt ingår, förutom själva analysen, ett introducerande delavsnitt om tidsandan i stort och ett delavsnitt om tittarna och deras vanor. I delavsnitten om tittarna har jag, på ett övergripande plan, inspirerats av de fenomenologiska inslagen i Carina Sjöholms studie av 40- och 50-talens biobesökare. Det betyder att analysen av tv-tittarnas känslouttryck sätts in i en kontextuell ram av ting, rum och kroppar.

50-talet, årtiondet då folkhemmet gick in i tv-åldern

Under åren efter andra världskriget hade Sverige en mer gynnsam utgångspunkt än de nordiska grannländerna: arbetskraften var välbehållen och städerna intakta. Förutsättningarna för en snabb ekonomisk återhämtning var således goda. På 50-talet, när tillväxten tagit fart i resten av västvärlden, följde för svensk del en period som präglades av snabb ekonomisk expansion, socialdemokratisk välfärd och stark framtidstro.⁴²

Verkstadsindustrin blev en viktig del av efterkrigstidens svenska ekonomi. Särskilt bilindustrin, maskinindustrin och den elektroniska industrin expanderade. Arbetslösheten var låg och såväl löner som levnadsstandard höjdes. Eftersom folk tjänade bättre kunde de konsumera mer. Många köpte bil och hemmen fylldes av nya konsumtionsvaror som kylskåp och elspisar.⁴³

Under 50-talet genomgick det svenska folkhemmet en omfattande moderniseringsprocess. Detta märktes särskilt tydligt i städerna, inte minst Stockholm, där de äldre trähusen fick ge plats åt nya, moderna höghus i amerikansk stil. Det moderna city knöts genom den växande tunnelbanenätet samman med nya, välplanerade förorter. Stockholmsförorten Vällingby, som började byggas 1954, blev med sitt affärscentrum, sina höghus och sin tunnelbanestation ett nytt, symbolladdat boendeideal. Den moderna satellitstaden och de upprustade stadskärnorna låg i tiden. Samtidigt avfolkades landsbygden i rask takt.⁴⁴

Utrikespolitiskt präglades 50-talets Sverige, åtminstone på ytan, av neutralitet och alliansfrihet. I kalla krigets skugga framstod dock det kommunistiska Sovjet och resten av

⁴² Salomon 2007, s. 202-205.

⁴³ Salomon 2007, s. 203-212.

⁴⁴ Salomon 2007, s. 211-212 & s. 241-243.

östblocket för de flesta svenskar som det underutvecklade skräckexemplet medan det kapitalistiska USA ofta fungerade som en konkret förebild. Amerikaniseringen var påtaglig för de flesta 50-talets svenskar; från det stora landet i väster kom både populärkultur och mängder av nya konsumtionsvaror. Det amerikanska blev en del av det moderna, svenska folkhemsbygget.⁴⁵

Svenskarna samlas kring tv-apparaterna

Televisionen, som i föregångslandet USA redan i början av 50-talet nått miljontals hushåll,⁴⁶ kom till Sverige först 1954.⁴⁷ Till en början var tittarna få; de första programmen kunde endast ses av några tusen tittare i och kring Stockholm.⁴⁸ Men antalet tittare växte snabbt. I januari 1958 hade 60 000 löst tv-licens i fem mellansvenska län.⁴⁹ I december 1960 hade antalet licensbetalare passerat miljonstrecket.⁵⁰ Logiskt nog hade ökningen också en motsvarighet i antalet sålda tv-apparater: från 1957 till 1961 såldes mer än en miljon.⁵¹ Inköpen av nya apparater var en del av folkhemmets snabbt växande konsumtion.

De första tv-åren under andra hälften av 50-talet uppfattades televisionen av många som något nytt och sensationellt. Många såg tv för första gången i trängseln kring radiohandlarnas skyltfönster. Att titta på tv var de första tv-åren ofta en kollektiv aktivitet: man samlades i möteslokaler som kaféer och Folkets hus eller tittade hos hemma grannar. Att ha egen tv var till en början något många inte hade råd med. De första tv-åren var tv-apparaten, likt bilen och tvättmaskinen, ett statusföremål, som signalerade välstånd och modernitet.⁵²

Men tv-apparaterna blev snart billigare och det nya mediet etablerades snabbare i Sverige än i de flesta andra länder. I många hem övertog tv:n den hedersplats i vardagsrummet som radion tidigare hade haft. De tidiga tv-apparaterna var ofta ett slags möbler försedda med träben. Vissa, större modeller var utformade som ett slags träskåp med dörrar. I regel placerade man soffa och fåtöljer så att alla i hushållet kunde se skärmen. De nya tv-apparaterna samlade – i högre grad än den mer manligt kodade radion – hela familjen. Televisionen framställdes ofta som det nya, familjevänliga mediet.⁵³

I tidningen *Röster i Radio TV* publicerades under sent 50-tal en rad artiklar om skötsamma

⁴⁵ Salomon 2007, s. 45-271.

⁴⁶ Bernard M. Timberg, *Television Talk: A History of TV Talk Show*, Austin 2004, s. 19-21.

⁴⁷ *Röster i Radio* 1954:47, s. 12; *Röster i Radio* 1954:48, s. 2.

⁴⁸ *Röster i Radio TV* 1957:15, s. 20.

⁴⁹ *Röster i Radio TV* 1958:1, s. 3.

⁵⁰ *Röster i Radio TV* 1960:51, s. 24-27.

⁵¹ Hadenius 1998, s. 222.

⁵² Höijer 1998 s. 162-169.

⁵³ Höijer 1998, s. 156-179.

kärnfamiljer som, under ledning av familjefadern, samlades sig kring sina nyinköpta tv-apparater.⁵⁴ I en tidstypisk artikel från 1959 kunde man läsa om två barnfamiljer – Johanssons i höghusförorten Hässelby Strand och Bohlins i byn Mårdäng norr om Gävle – som tittade på Hylands familjeunderhållning *Stora Famnen*. Hos Johanssons fick tv:n söner att hålla sig hemma och hos Bohlins i Mårdäng samlades även grannarna i finrummet för att titta på den nya apparaten. På gräsbevuxna backen, nedanför familjen Bohlins enkla trähus, betade en märr fridfullt.⁵⁵ Även om reportaget i *Röster i Radio TV* visar upp en tillrättalagd familjeidyll säger den ändå antagligen något om hur många tog till sig det nya mediet: ofta familjevis eller i större gemenskaper, och ofta i ett finrum eller vardagsrum. Att de två familjerna i reportaget kom från olika miljöer – storstadsförort och landsbygd – var självfallet ingen slump: det nya mediet skulle samla både stad och land.

Televisionen vände sig alltså tidigt till en bred, nationell gemenskap. Men alla tog inte till sig det nya mediet lika snabbt: inledningsvis tittade de äldre inte lika mycket som de yngre. En del religiösa grupper motsatte sig uttalat televisionens framfart; Tornedalens bokstavstroga laestadianer förfasades över de nya ”djävulslådorna”. Laestadianerna uppfattade tv:n som synd.⁵⁶

Men för de flesta var alltså tv något positivt. De första åren fanns en allmän fascination för allt som hade med det nya mediet att göra. Nästan alla program som visades hade höga tittarsiffror. Även testbilden intresserade många. Programutbudet växte snabbt och snart samlades tittarna regelbundet kring vissa program, särskilt på lördagarna, som blev den stora tv-kvällen. Underhållningsprogram som frågesporten *Kvitt eller dubbelt* och Hylands *Stora Famnen* blev tidigt populära program, likaså sportsändningarna. Fotbolls-VM i Sverige 1958 var liksom sommar-OS i Rom 1960 tidiga höjdpunkter som fick många att lösa tv-licens. Även *Aktuellt*, som börjades sändas 1958, och västernserien *Bröderna Cartwright* blev populära program.⁵⁷

Tv-utbudet fick alltså i slutet av 50-talet en allt tydligare form med återkommande programserier i ganska få genrer – nyheter, musikunderhållning, frågesport, sport och västern – som blev alltmer välbekanta för den enda tv-kanalens tittare. Att se på tv blev en vana för allt fler. Tittarna samlades, som Orvar Löfgren uttrycker det i *Försvenskningen av Sverige*, i

⁵⁴ Se exempelvis *Röster i Radio* 1956:52, s. 17; *Röster i Radio TV* 1958:1, s. 18-19 & s. 46; *Röster i Radio TV* 1958:13, s. 9; *Röster i Radio TV* 1959:42, s. 16-17 & s. 61.

⁵⁵ *Röster i Radio TV* 1959:18, s. 16-17.

⁵⁶ Höjer 1998, s. 162.

⁵⁷ Höjer 1998, s. 156-212.

allt högre grad i en gemensam, nationell rytm.⁵⁸

Radiomannen Hyland och de första årens tv-publik (1954-59)

Lennart Hyland inledde under åren 1937-45 sin journalistiska gärning i lokaltidningarna *Tranås-Posten*, *Karlskoga Tidning* och Kalmar-tidningen *Barometern*.⁵⁹ Efter krigsslutet anställdes han på Sveriges Radio i Stockholm och blev där på bara några år en av de mer välkända radiorösterna i landet. Särskilt framträdande var Hyland som sportreporter. Under sent 40-tal rapporterade han från evenemang som hockey-VM och OS.⁶⁰

En bit in på 50-talet blev han också en välkänd underhållningsprofil och ledde under perioden 1951-54 bland annat *Karusellen*, ett populärt underhållningsprogram i radio, som direktsändes från en studio med publik. Mest uppmärksammat i programmet blev bandyspelaren Gösta ”Snoddas” Nordgrens medverkan i 1952. Den anspråkslöse ”Snoddas” sjöng i programmet sången ”Flottarkärlek”, som genast blev en stor succé.⁶¹

Några år senare involverades Hyland i Sveriges Radios nya, stora projekt: televisionen. Redan 1954 medverkade han i *Skål för televisionen*, det första officiella underhållningsprogrammet i svensk tv. Nyårsafton samma år ledde han för första gången *TV-Karusellen*, en tv-version av det populära radioprogrammet. Programmet dök sedan, med ojämna mellanrum, upp i rutan under hösten 1955 och våren 1956.⁶² Hösten 1956 ledde Hyland ytterligare ett familjevänligt underhållningsprogram, *Lyckohjulet*.⁶³ Inget av dessa tidiga tv-program finns omnämnda i telefonjourrapporterna, vilka, som sagt, inte började skrivas förrän 1959.

1958 och 1959 var Hyland programledare ytterligare en populär lördagsunderhållning: *Stora Famnen*. Programserien presenterades i *Röster i Radio TV* som ”en familjeunderhållning för ’snällaka’ människor”.⁶⁴ Den första säsongen, som totalt omfattade 14 program, sändes från Cirkus i Stockholm under början av 1958.⁶⁵ En andra säsong, totalt omfattande nio program, sändes våren 1959.⁶⁶ *Stora Famnen* dominerades av olika lekar och upptåg där Hyland på olika sätt aktiverade både tittarna och studiopubliken.⁶⁷ I ett program fick ett ungt par från

⁵⁸ Ehn, Frykman & Löfgren 2005, s. 108-114.

⁵⁹ Lars Ragnar Forssberg, *Hyland – Legenden och hans tid*, Stockholm 2013, s. 32-35.

⁶⁰ Bengtsson 2012, s. 29.

⁶¹ Bengtsson 2012, s. 29.

⁶² Bengtsson 2012, s. 29-30.

⁶³ *Röster i Radio* 1956:39-47.

⁶⁴ *Röster i Radio TV* 1958:3, s. 41.

⁶⁵ *Röster i Radio TV* 1958:3-16.

⁶⁶ *Röster i Radio TV* 1959:13-21.

⁶⁷ Sjögren 1997, s. 104.

Sala övernatta i en igloo på Djurgården.⁶⁸

Åtminstone den andra säsongen av *Stora Famnen* förefaller ha nått en stor andel av tv-tittarna. Enligt en publikundersökning från lördagen den 9 maj 1959 såg många som 95% av tittarna *Stora famnen*.⁶⁹ Programmet tycks också ha varit omtyckt; enligt en publikundersökning från lördagen den 25 april 1959 var bara *Aktuellt* mer uppskattat.⁷⁰ Telefonjournrapporter finns endast från vårsäsongen 1959. Detta första rapportår tycks *Stora Famnen* generellt ha engagerat tittarna mer än det övriga programutbudet. Flera kvällar uttryckte de som ringde UC tacksamhet och entusiasm. En del av uppmärksamheten handlade om programledaren själv:

Två tittare ansåg att Hyland borde hålla sig till radion medan en Herr **Svensson** ansåg att Hyland aldrig hade varit bättre än nu. Han önskade dessutom att programmet skulle ha sänts i två timmar till.
[...]⁷¹

Populär tycks även Siw Malmkvists sånginsats ha varit.⁷² Dock fanns det också kritiska åsikter om *Stora Famnen*. De få tittare som ringde UC på lördagskvällarna i början av 1959 uttryckte ofta ganska oklar irritation kring olika programinslag. En del av dem som framförde riktigt hård kritik var, enligt en notering från lördagen den 4 april, ”påtagligt spritpåverkade”.⁷³

Tittarnas reaktioner på den andra säsongen av *Stora Famnen* bör också ses i ljuset av hur det övriga programutbudet bemöttes i telefonjournrapporterna början 1959. De anställda på UC tycks ännu inte ha varit särskilt sysselsatta; oftast noterades inte mer än en handfull samtal per kväll.⁷⁴ Vissa kvällar noterades inga samtal alls.⁷⁵ De få som ringde var dock ganska ofta kritiska. En del framförde kritik mot tv-utbudet generellt. Några av de kritiska hotade med att sluta betala tv-licens.⁷⁶

Att döma av telefonjournrapporterna från lördagskvällarna våren 1959 fanns det vid denna tidpunkt ännu ingen riktigt dominerande uttrycksdiskurs. Tv-tittarna var fortfarande ganska få; det skulle dröja ytterligare något år innan antalet tv-licenser passerade miljonstrecket.⁷⁷

⁶⁸ *Röster i Radio TV* 1958:10, s. 8-9.

⁶⁹ PUB-rapport, TV-panel 4/59, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm, s. 2.

⁷⁰ PUB-rapport, TV-panel 3/59, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm, s. 2.

⁷¹ Telefonjournrapport 30/5 1959, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

⁷² Telefonjournrapporter 4/4 & 18/4 1959, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

⁷³ Telefonjournrapporter 14/4, 11/4 & 18/4 1959, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

⁷⁴ Telefonjournrapporter 4/4, 25/4, 16/5 & 30/5 1959, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

⁷⁵ Telefonjournrapporter 2/5, 9/5 & 23/5 1959, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

⁷⁶ Telefonjournrapporter 16/5 1959, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

⁷⁷ Rune Sjäden, *Etermediernas publik: En analys av publikundersökningar 1943-1966*, Stockholm 1967, s. 40.

Man kan också tänka sig att UC ännu inte var så välkänt. Dessutom förefaller det som om telefonjourrapporterna ännu inte fått en tydlig textlig form: noteringarna från 1959 är korta och fragmentariska.⁷⁸ Bristen i detta tidiga material säger också något om den tidiga televisionens genomslag: i slutet av 50-talet var tittarna som gemenskap ännu inte riktigt tydligt formerad. Den gemensamma nationella tittarrytmen hade ännu inte riktigt satt sig. Först ett par år in på 60-talet skulle den svenska enkanaltelevisionen på allvar samla folket kring tv-apparaterna.

60-talet, enkanaltelevisionens och tv-kannornas storhetstid

Den expansiva samhällsutveckling, som präglade Sverige under 50-talet, fortsatte in på 60-talet. Liksom tidigare var den storskaliga industrin viktig, en mängd olika industrigrenar expanderade kraftigt. Bilindustrin var tongivande: både Volvo och SAAB utvecklades under 60-talet till stora, internationella aktörer. Särskilt Volvo växte, företaget var 1970 landets största företag, sett till antal anställda. Även varv- och gruvindustrierna växte bidrog till att göra Sverige till en av världens ledande industrinationer.⁷⁹

Den starka ekonomiska tillväxten möjliggjorde en rad storskaliga investeringar i det offentliga. En för många märkbar förändring var byggandet av nya bostadsområden, särskilt i städerna. 50-talets moderna satellitstad Vällingby följdes under 60-talet av en rad liknande byggprojekt. 1965 inleddes det nationella miljonprogrammet med målet att på kort tid bygga en miljon bostäder för att möta de nya behoven i de växande städerna. En mängd höghus, småhus och radhus uppfördes och förändrade det urbana landskapet i grunden.⁸⁰

Folks levnadsvanor i det fortsatt socialdemokratiskt dominerade samhället förändrades också. Många kvinnor, som tidigare varit hemmafruar, fick anställning i den snabbt expanderande offentliga sektorn. Även tjänstesektorn växte. Antalet semesterveckor ökade och fritiden blev för många en större del av tillvaron.⁸¹

Under 60-talets andra hälft höjdes dock allt oftare kritiska röster mot det socialdemokratiska samhällsprojektet. Kritiken kom inte minst från vänster. Det pågående Vietnam-kriget samlade åren kring 1968 en ny ungdomsgeneration kring studentrevolter, USA-kritik och rockmusik.⁸² Även om 68-revolten främst ägde rum bland unga i universitetsstäderna skulle

⁷⁸ Se exempelvis: telefonjourrapporter, 16/5 & 30/5 1959, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

⁷⁹ Lennart Schön, *En modern svensk ekonomisk historia: Tillväxt och omvandling under två sekel*, Stockholm 2012, s. 375-390.

⁸⁰ Schön 2012, s. 391-393.

⁸¹ Schön 2012, s. 398-401; Höijer 1998, s. 180-183.

⁸² Jenny Andersson & Kjell Östberg, *Sveriges historia 1965-2012*, Stockholm 2013, s. 161-181.

den påverka tidsandan – och det expanderande tv-mediet – även in på det efterföljande årtiondet.⁸³

Enkanaltelevisionens tittare

Under första halvan av 60-talet växte tv-publiken snabbt. Bara under perioden 1960-66 ökade antalet licensbetalare från 996 000 till 2 160 000.⁸⁴ Även under återstoden av årtiondet fortsatte antalet licensbetalare att öka. 1970 hade 2 513 000 hushåll tv-licens.⁸⁵

Televisionen blev under årtiondet en verklig riksangelägenhet. Även landets mer isolerade trakter nåddes av sändningarna; i november 1961 kunde man i veckotidningen *SE* läsa om hur man i övre Norrland inom kort kunde ta del av programutbudet.⁸⁶ Att se på tv hade för majoriteten blivit en del av vardagen. Enligt en utredning från Statistiska centralbyrån 1963 tittade 62% på tv varje dag, 24% tittade någon gång i veckan och endast 3% tittade aldrig. Att se på tv hade blivit den fritidsaktivitet man ägnade sig åt mest.⁸⁷ På lördagarna, den stora tv-kvällen, tittade man i genomsnitt cirka två timmar.⁸⁸ Vilka som tittade mest hade förändrats en del sedan sent 50-tal: nu tittade pensionärer mer än unga och lågutbildade mer än högutbildade.⁸⁹ Tv hade mist sitt inledande drag av exklusivitet.

Men liksom tidigare samlade mediet ofta hela familjen. Informanterna i Birgitta Höijers publikundersökning berättar hur många, inte minst familjer med småbarn, såg programmen tillsammans.⁹⁰ Att se på tv hade blivit en regelbundet återkommande kvällsritual där man omgav sig med en mängd nya, rituella ting: tv-kannor, tv-tofflor, tv-möbler etc.⁹¹ De var viktiga i den rituella samvaron kring tv-apparaten.

Eftersom det under nästan hela 60-talet (fram till 1969)⁹² bara fanns en svensk tv-kanal samlades tittarna ofta kring samma program. Program som varit populära i slutet av 50-talet – *Aktuellt*, frågesporten *Kvitt eller dubbelt*, västern-serien *Bröderna Cartwright* och diverse sportsändningar – fortsatte att vara en del av en gemensam, nationell rytm. Amerikanska fiktionsserier som *Helgonet* och *Perry Mason* blev också populära. Det amerikanska inslaget

⁸³ Nordmark 1999, s. 240-290.

⁸⁴ Sjöden 1967, s. 40.

⁸⁵ *Statistisk årsbok för Sverige 1977*, Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1978, s. 344.

⁸⁶ Tidningen *SE* 1961:48, s. 11.

⁸⁷ Rune Sjöden, TÅTORTSBEFOLKNINGENS FRITIDSVANOR, Litteraturöversikt nr 1/64, Sektionen för Publikundersökningar, Sveriges radio 1964.

⁸⁸ Sjöden 1967, s. 103.

⁸⁹ Sjöden 1967, s. 102.

⁹⁰ Höijer 1998, s. 200-202.

⁹¹ Orvar Löfgren, ”Medierna i nationsbygget – Hur press, radio och TV gjort Sverige svenskt” i *Medier och kulturer*, red: Ulf Hannerz, Stockholm 1990, s. 106-113.

⁹² Nordmark 1999, s. 241-243

var över huvud taget betydande i 60-talets programutbud. Efter 1965, då Vietnam-kriget blev allt mer påtagligt både i tv och i samhället i stort, blev dock resten av världen successivt mer synlig.⁹³ Tv-mediet både speglade och påverkade samhällsutvecklingen.

Hyland samlar svenska folket kring Hörnor och Karuseller (1962-63)

60-talet var storhetstiden i Hylands tv-karriär. I den enda svenska tv-kanalen ledde han stora, breda underhållningsunderprogram som *Hylands hörna* och *TV-Karusellen*.⁹⁴ Särskilt *Hylands hörna* sticker ut i 60-talets programutbud; i Birgitta Höijers undersökning vittnar informanterna om att det är det av årtiondets alla program man minns tydligast.⁹⁵ Samtidigt som Hyland ledde några av televisionens mest populära underhållningsprogram fortsatte han att vara en tongivande sportreporter i radio.⁹⁶ Han var sannolikt årtiondets mest kända mediepersonlighet i Sverige.

Störst publikt genomslag i Hylands digra 60-talsproduktion fick familjeunderhållningen *Hylands hörna*, som i likhet med *Karusellen* började som ett radioprogram. I oktober 1962 tog Hörnan dock klivet över till tv-mediet. Konceptet hade hämtats från den amerikanska talkshowen *Tonight show*: en värd tog emot gäster inför studiopublik. Den första tv-säsongen av *Hylands hörna* omfattade 19 program och gästades av såväl välkända kulturpersonligheter som Jan Malmström och Jarl Kulle och nya, då ännu okända artister som Carl-Anton Axelsson och Cecilia Bruce. Vid sin sida hade Hyland, liksom i tidigare produktioner, en ung värdinna. Den här gången hette hon Katarina Widell var för tittarna även känd som tv-hallå.⁹⁷

Enligt Sveriges Radios publikundersökningar blev den första tv-säsongen av *Hylands hörna* en tittarsuccé. Undersökningar från oktober och december 1962 visar att programmet sågs av åtminstone halva befolkningen eller mer.⁹⁸ Det är således rimligt att anta *Hylands hörna* redan i början av 60-talet regelbundet samlade en stor del av befolkningen. Att se programmen med Hyland blev med tiden en ritual, en del av den nationella rytmen som samlade tittare i alla generationer.

Även i telefonjourrapporterna framgår det att Hörnan redan från början tilldrog sig mycket

⁹³ Höijer 1998, s. 199-212.

⁹⁴ Sjögren 1997, s. 103-105.

⁹⁵ Höijer 1998, s. 209-212.

⁹⁶ Peter Dahmén, *Från Vasaloppet till Sportextra: Radiosportens etablering och förgrening 1925-1945*, Stockholm 1999, s. 289

⁹⁷ Bengtsson 2012, s. 32-82.

⁹⁸ EN UNDERSÖKNING AV TV- OCH RADIOPUBLIKENS REAKTIONER: Onsdagen den 17 och torsdagen den 18 oktober 1962, PUB-rapport 40/62, TV-panel 7/62, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm; EN UNDERSÖKNING AV TV- OCH RADIOPUBLIKENS REAKTIONER: Måndagen den 3 och tisdagen den 4 december, 1962; PUB 10/63, undersök. nr R-TV 11/62; Sveriges Radio, Sektionen för publikundersökningar 1966; s. 18.

uppmärksamhet. Från premiären i oktober 1962 fram till säsongavslutningen i januari 1963 var programmet det som i särklass genererade flest samtal, särskilt på lördagarna. Flera Hörnor fick upp emot 100 tittare att ringa UC.⁹⁹

Ett av de vanligaste känslouttrycken i telefonjournapporterna från den första tv-säsongen av Hörnan är tacksamhet. Särskilt äldre tittare uttryckte tacksamhet mot programmet i sin helhet:

Dessutom ringde 3 damer och tackade för den trevliga ”Hörnan” i onsdags. 1 herre ringde även och bad att den skulle ges i repris, då han visste att det fanns många gamla som skulle vilja se och höra bl.a. Lapp-Lisa, men som inte orkat sitta uppe så sent på kvällen.¹⁰⁰

Andra kvällar riktades mer personspecifika tack till Hyland själv eller till medverkande gäster. Tittarna tycks generellt ha varit positivt inställda till programmet. Den positiva inställningen syns också i graden av förfrågningar och önskemål, ofta relaterat kring olika gäster och programinslag.¹⁰¹

En del program i den första tv-sända säsongen av Hörnan väckte dock tämligen blandade reaktioner. Särskilt negativt reagerade man på ett program där ett antal frikyrkliga personer – bland andra Anna-Lisa ”Lapp-Lisa” Öst från Frälsningsarmén – gästade studion:

Under den ”religiösa” delen av Hörnan ringde ca 50 tittare som var mycket gramse. Många tyckte inte om religion i ett underhållningsprogram, många tyckte att det åtminstone kunde ha varit annonserat vad som skulle komma. Lapp-Lisa är botten tyckte flera. Ca 10 tittare tyckte att det var djärvt och bra av Hyland att ha med dessa frikyrkliga medlemmar.
[...]¹⁰²

Andra kvällar var missnöjet mer diffust och verkade riktat mot flera olika företeelser i programmet:

30-talet tittare ringde och undrade om vi drev med dem eller om det brunnit på Beckomberga. De flesta av dessa tittare var helarga och ansåg att denna ”hörna” var botten vilket de ville ha framfört till producenten. 12 tittare undrade om vi inte skulle döpa om programmet till ”Karl Gerhards hörna” i stället! 5 tittare som inte fick sova för grannarnas TV bad att vi i framtiden skulle be om en dämpning av apparaterna före varje Hylands-sändning.¹⁰³

Men i stort rymde den dominerande uttrycksdiskursen kring den första tv-säsongen av *Hylands hörna* uttryck för tacksamhet, nyfikenhet och önskningar. Även ilskan och anmärkningarna indikerar engagemang: det visar att tittarna brydde sig och förväntade sig saker.

⁹⁹ Telefonjournapporter 3/10 & 1/12 1962; 19/1 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁰⁰ Telefonjournapport 3/1 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁰¹ Telefonjournapporter 31/10, 21/11, 1/12, 19/12, 26/12 1962; 9/1 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁰² Telefonjournapport 2/1 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁰³ Telefonjournapport onsdag 7/11 1962, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

Sveriges Radio fortsatte under de närmast följande åren att använda Hyland i bred familjeunderhållning i både radio och tv. Med start i oktober 1963 ledde han en ny säsong av *TV-Karusellen*. Programmen sändes på fredagarna med start enbart i radio och senare på kvällen i en i radio och tv samsänd uppföljning.¹⁰⁴ Skådespelarna Meta Velander och Ingvar Kjellson var några av gästerna. Den unga flygvärdinnan Sonja Lagervall blev säsongens värdinna.¹⁰⁵

I en under publikundersökning från oktober 1963 framgår det att *TV-Karusellen*, liksom *Hylands hörna*, nådde en stor andel av tittarna: 60% av de tillfrågade (och 72% av tv-innehavarna) såg hela eller delar av *TV-Karusellen*.¹⁰⁶ De flesta av de fredagskvällar som programmet visades tycks det ha väckt fler reaktioner än övriga program.¹⁰⁷ Särskilt i oktober och november ringde tittarna flitigt till UC, flera fredagar noterades 90-200 Karusellen-relaterade samtal.¹⁰⁸ I december (och slutet av november) tycks upphetsningen kring programmen ha mattats något.¹⁰⁹ I telefonjournapporterna finns dock under hela säsongen mängder av uttryck för tacksamhet, nyfikenhet och sympati.¹¹⁰ En typisk notering om *TV-Karusellen* hösten 1963 gjordes i telefonjournapporterna från fredagen den 20 december:

Ett flertal tittare ville se Parnevik igen. En del förfrågningar om det verkligen var immitationer eller play-back.

Får vi se program som kvällens Karusell får gärna skådespelarna strejka länge till. 25-tal förfrågningar angående adresser etc., dessutom en del indignerade röster och tvister om Ingvar Johanssons barn, då presenter endast delades ut till ett av dem men påstods det av tittarna att han har tre.

Säkert 10-tal som ringde för att tala om att detta varit den bästa "Karusell" hittills. En herr **Svensson** ville alldeles särskilt ha framfört att han "håller på Hyland"!!!¹¹¹

I flera av telefonjournapporterna framgår det att Hyland var populär; det var inte bara "herr Svensson" i citatet ovan som höll på honom. Hyland var någon tittarna tyckte sig ha en personlig relation till; en del ville ha saker personligen framförda till honom.¹¹²

Men *TV-Karusellen* hösten 1963 väckte också en del negativa reaktioner. Vissa fredagar var tonläget särskilt beskt:

¹⁰⁴ *Röster i Radio TV* 1963:40, s. 13-15 & s. 64.

¹⁰⁵ *Röster i Radio TV* 1963:47, s. 42-43; Eric Arndts, *HYLANDS HÖRNOR: EN KAVALKAD I ORD OCH BILD*, Stockholm 1967, s. 28.

¹⁰⁶ Christina Gombrii-Bergvall, EN UNDERSÖKNING AV TV- OCH RADIOPUBLIKENS STORLEK OCH REAKTIONER, PUB 6/64, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1964.

¹⁰⁷ Telefonjournapporterna 11/10, 25/10, 1/11, 8/11 & 15/11 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁰⁸ Telefonjournapporterna 25/10, 1/11, 8/11 & 16/11 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁰⁹ Telefonjournapporterna 30/11, 6/12 & 13/12 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹¹⁰ Telefonjournapporterna 18/10, 25/10, 1/11, 15/11, 6/12, & 20/12 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹¹¹ Telefonjournapporterna 20/12 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹¹² Telefonjournapporterna 25/10 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

Så var botten ånyo nådd i underhållningsträsket!

Gösta Knutssons och Ejnar Haglunds inslag på gränsen till lyteskomik. Har kan vi?! Alla medverkande strejkbrytare. Hyland slutkörde. Sonja Lagerwall gör reklam för Fiat, Lux och allt vad folk lyckades få till av trolleriramsorna.

[...]

Endast Hyland själv har roligt. Måtte detta vara det sista Karusellprogrammet! Redaktionen är som en urkramad citron.

[...] ¹¹³

De negativa uttrycken handlar som synes om att de medverkande, och i förlängningen också redaktionen och Sveriges Radio, inte gjort rätt för sig. Liknande känslouttryck förekommer även i fler telefonjourn rapporter. ¹¹⁴ Men, liksom för den första tv-säsongen av *Hylands hörna*, kan även klagomålen ses som ett mått av engagemang: tittarna ringde för att de brydde sig. Den dominerande uttrycksdiskursen präglades av engagemang, tacksamhet och detaljirritation. Hylands program blev en alltmer påtaglig del av den gemensamma, nationella rytmen.

Intresset för *Hylands hörna* fortsatte att vara stort. I januari 1965 blev det dags för en andra tv-säsong av programmet, som sändes tolv lördagskvällar. Säsongens värdinna var Berith Anserud, som även visade prov på sångtalang. ¹¹⁵ Säsongen avslutades med en särskild ”Röda Fjädern”-Hörna, ett specialprogram där pengar samlades in till förmån för handikappade. ¹¹⁶ Hörnan fick denna säsong ett ännu större publikt genomslag. Enligt en av Sveriges Radios publikundersökningar från januari 1965 tittade 67% av de tillfrågade på programmet. 96% av tittarna var positiva eller mycket positiva. ¹¹⁷ Telefonjourn rapporterna från de första månaderna av 1965 bekräftar att intresset för *Hylands hörna* var märkbart större än tidigare. Flera kvällar noterade UC:s anställda 200 Hörnan-relaterade samtal eller mer. ¹¹⁸ Antalet samtal förefaller visserligen ha ökat även kring resten av programutbudet, men Hylands program står ändå ut som de som oftast väckte flest reaktioner. ¹¹⁹

Tittarna gav uttryck för en mängd olika synpunkter. Liksom tidigare var tacksamhet ett ganska vanligt känslouttryck. ¹²⁰ Men tittarna var denna Hörnan-säsong också mer kritiska än tidigare. En del av kritiken riktades mot programmet i allmänhet; en del hävdade att det hade

¹¹³ Telefonjourn rapport 13/12 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹¹⁴ Telefonjourn rapporter 8/11, 30/11, 6/12, 13/12 & 20/12 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹¹⁵ *Röster i Radio TV* 1965:3, s. 14; Arndts 1967, s. 28-30.

¹¹⁶ *Röster i Radio TV* 1965:14, 18-19.

¹¹⁷ Birgitta Dahlander-Welander, TV-PUBLIKENS STORLEK OCH VARIATIONER 3 OCH 4 MAJ 1966, Undersökn. nr 7/66, Sveriges Radio, Sektionen för publikundersökningar 1966, s. 10.

¹¹⁸ Telefonjourn rapporter 16/1, 13/2, 27/2 & 5/4 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹¹⁹ Telefonjourn rapporter 16/1, 6/2, 13/2, 27/2, 20/3 & 5/4 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹²⁰ Telefonjourn rapporter 27/2, 6/3, 13/3 & 5/4 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

blivit sämre. Men flest negativa reaktioner – irritation, ilska och missnöje – riktades mot de medverkande gästerna.¹²¹ En kategori gäster som särskilt retade vissa var de äldre:

[...]
De gamla damernas och herrarnas medverkan utlöste harm hos många. ”Har ålderdomshemmen brunnit ner ikväll?” ”Julia Ceacar har vi ju nyss sett i Journalen och det kan räcka med ett uppträdande på samma kväll”.
[...]¹²²

[...]
”Tanten i soffan (Alice Lyttkens) skulle bäras ut ansåg två som led av att behöva se henne ideligen.” Samtalet kom från Luleå.
”Skall det bli åldershemsprogram ikväll också?” undrade ett tiotal.
En dam tyckte att AL:s klänning glimmade för mycket, hon ansåg det var störande.
[...]¹²³

Även en del musikgäster upprörde vissa tittare. Särskilt provocerande tycks nya musikformer ha varit. Ett oklart antal tittare retade sig på twistbandet The Mascots och deras frisyrer. ”Skandal att visa de långhåriga pojkarna”, hävdade några missnöjda.¹²⁴ Även gruppen The Friends och ”deras flickfrisyrer” upprörde åtta tittare.¹²⁵

Kanske kan man – både i reaktionerna på de äldre gästerna och de sannolikt yngre musikartisterna – ana en mer diversifierad uttrycksdiskurs än tidigare kring Hylands program. Även om det inte framgår av telefonjourrapporterna vilka grupper av tittare som blir arga och missnöjda kan man tänka sig att de äldre tittarna retar sig på de yngre gästerna – och tvärtom. Den generationskonflikt som vid 60-talets mitt framträdde på olika sätt i samhället – ofta i relation till populärkultur i allmänhet och ny musik i synnerhet – tycks alltså finnas även i reaktionerna kring ett populärt underhållningsprogram i tv. Enkelt uttryckt: generationstillhörigheten styrde antagligen i hög grad hur tittarna uppfattade *Hylands hörna*.

För den äldre generationen, som varit med om tv-mediets genombrott i slutet av 50-talet, framstod Hyland och hans program som en del av en trygg och ritualiserad kontinuitet, medan åtminstone en del av de yngre istället ville se något nytt. Ett populärkulturellt fenomen som The Beatles – vars genomslag omfattade inte bara nyskapande popmusik, utan också en ny livsstil – torde, tillsammans med en mängd andra liknande, efterföljande musikgrupper, ha förändrat särskilt den yngre generationen på ett sätt som även påverkade hur underhållningsprogram i tv uppfattades. Den angloamerikanskt influerade populärmusiken var en starkt formande kraft, som både skapade och speglade generationskonflikter.

Tittarnas känslouttryck tycks vid 60-talets mitt ha varit på väg mot ett diskursivt skifte;

¹²¹ Telefonjourrapporter 30/1, 6/2, 13/2 & 20/2 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹²² Telefonjourrapport 30/1 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹²³ Telefonjourrapport 6/2 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹²⁴ Telefonjourrapport 6/2 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹²⁵ Telefonjourrapport 20/3 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

ramarna för vad som kunde sägas och vad man reagerade på började förändras. Den dominerande uttrycksdiskursen började utmanas; den tidigare diskursiva ordningen av tacksamhet och kritiska men ofta triviala detaljsynpunkter tycks ha varit i gungning. En ny, mer reaktiv tidsanda kom upp till ytan i reaktionerna på *Hylands hörna* i början av 1965.

Även i reaktionerna kring det övriga tv-utbudet under perioden 1962-65 märks tydliga förändringar i uttrycksdiskursen. I telefonjournapporterna från 1962 och 1963 är de noterade samtalen om andra program än *Hylands hörna* och *TV-Karusellen* över lag tämligen få. Många program väckte inga eller enstaka reaktioner.¹²⁶ Endast vid några få tillfällen framförde fler än 25 tittare synpunkter på enskilda program. De som ringde var ofta missnöjda och arga. I regel var det detaljer i de övriga programmen som upprörde.¹²⁷ I en för det tidiga 60-talet karaktäristisk notering hade "en ilsken herre" följande att säga om programmet *Hem och hushåll*: "Måste ni ha en skånska som pratar djupfryst, finns det ingen annan i Sverige som känner till detta ämne och som pratar 'svenska'?"¹²⁸

Några programtyper väckte under åren 1962 och 1963 återkommande irritation. *Aktuellt* var ett av dessa program. Det kunde exempelvis handla om försenad starttid och tekniska problem.¹²⁹ Sportsändningar retades sig folk också på, särskilt om något gått snett.¹³⁰

I telefonjournapporterna från våren 1965 är antalet noterade samtal betydligt fler än under föregående år. Tittarna reagerade oftare och kring fler program. Känslouttrycken tycks 1965 ha gått in i ett nytt, mer reaktivt skede. De anställda på UC fick ofta ta emot upp emot 100 samtal per kväll, ibland mer än så.¹³¹ Men, liksom föregående år, irriterades, förargades och engagerades tittarna mest av *Aktuellt* och diverse sportsändningar.¹³² Dessa program tycks, tillsammans med *Hylands hörna*, ha varit den starkast samlande kraften i tv-utbudet våren 1965.

Förändringen i tittarnas känslouttryck kan ha flera förklaringar. Att antalet tv-licenser växte snabbt under 60-talets första halva torde ha spelat en avgörande roll. 1961 hade 1 327 000 svenskar löst tv-licens, 1965 var antalet 2 085 000.¹³³ På bara några år hade alltså drygt en halv miljon nya hushåll fått tillgång till tv. Det betydde att fler hade möjlighet att reagera på

¹²⁶ Telefonjournapporter 6/10, 17/10, 24/10, 31/10, 3/11, 7/11, 14/11, 21/11, 20/11, 1/12, 5/12, 19/12 & 26/12 1962; 11/10, 18/10, 25/10, 1/11, 8/11, 15/11, 30/11, 2/12 & 20/12 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹²⁷ Telefonjournapporter 3/10 & 1/12 1962; 13/12 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹²⁸ Telefonjournapport 7/11 1962, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹²⁹ Telefonjournapporter 21/11 1962; 16/1 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹³⁰ Telefonjournapporter 28/11 1962; 16/1 1963, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹³¹ Telefonjournapporter 30/1, 15/2 & 13/3 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹³² Telefonjournapporter 6/2, 27/2, 6/3 1965, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹³³ Rune Sjödén, *Etermediernas publik: En analys av publikundersökningar 1943-1966*, Stockholm 1967, s. 40.

programmen. En annan viktig förändring var att fler fick mer tid att ägna åt tv-tittande, särskilt under veckosluten. 1960 hade 9% av de förvärvsarbetande lediga lördagar hela året. 1965 hade 48% lediga lördagar hela året.¹³⁴ Att många reagerade mer på tv-utbudet torde alltså till stor del ha haft sin förklaring i att folks vanor under första halvan av 60-talet förändrades i grunden.

1966 års Hörnan-hysteri, Per Oscarsson och de stora tittarstormarna

Den tredje tv-säsongen av *Hylands hörna* inleddes lördagen den 1 oktober 1966 och följdes sedan av ytterligare 15 program, som visades på onsdags- och lördagskvällar.¹³⁵ Povel Ramel, Monica Zetterlund, Östen Warnerbring och Jarl Kulle var några av gästerna.¹³⁶ Denna säsong har dock främst blivit ihågkommen för skådespelaren Per Oscarssons skandalomsusade striptease annandagen 1966.¹³⁷ Men säsongen rymde också mycket annat.

Precis som tidigare år var tittarna under slutet av 1966 mycket engagerade i *Hylands hörna*, särskilt på lördagskvällarna. En rad lördagar fick de anställda på UC ta emot åtminstone 100 eller fler samtal om programmet.¹³⁸ Några kvällar – inte bara i samband med Oscarssons kalsongchock – var antalet Hörnan-relaterade samtal 200 eller fler.¹³⁹

Hörnan-tittarna reagerade hösten 1966 såväl positivt som negativt på programmen. En företeelse som något oftare än tidigare engagerade tittarna var musikinslagen. Popgruppen Hep Stars tycktes särskilt engagera yngre kvinnor, som i tämligen stora antal gav uttryck för känslor av engagemang och upphetsning: ”Minst 50 ungdomar (flickor) skrek och väsnades i telefonerna – ville tala med Hep Stars olika medlemmar och blev hysteriska och oförsämnda när detta inte gick för sig.”¹⁴⁰ Hep Stars fortsatte sedan att engagera. Ett stort antal tittare, troligtvis ungdomar, uttryckte flera kvällar sitt gillande och ville höra mer av gruppen.¹⁴¹

Även andra musikartister fick tittarna att uttrycka entusiasm, men utan det hysteriska inslaget. Thore Skogmans medverkan den 8 oktober engagerade tittarna, ett tjugotal blev dessutom intresserade av att köpa hans keps. Siw Malmkvist sång uppskattades också.¹⁴² Musikinslagen tycks över lag ha intresserat Hörnan-tittarna. Intressant nog är det popgruppen Hep Stars, med sina unga beundrarinnor, som tycks ha väckt flest reaktioner. Den samtida

¹³⁴ Sjöden 1967, s. 34.

¹³⁵ Bengtsson 2012, s. 20.

¹³⁶ *Röster i Radio TV* 1966:41, 10-11; *Röster i Radio TV* 1967:1, s. 16.

¹³⁷ Höijer 1998, s. 210-212.

¹³⁸ Telefonjournrapporter 1/10, 8/10, 3/12 & 17/12 1966, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹³⁹ Telefonjournrapporter 10/12, 15/10 & 27/12 1966, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴⁰ Telefonjournrapport lördag 15/10 1966, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴¹ Telefonjournrapporter 8/10 & 15/10 1966, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴² Telefonjournrapport 8/10 1966, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

Beatles-hysterin med sina extatiska känslouttryck hade antagligen smittat av sig även på svenska sammanhang.

I telefonjournapporterna från 1966 finns också reaktioner kring både Hyland själv och hans gäster:

”Kasta ut Hyland, bort med Elfström, mer gitarr, för mycket prat, Beppe Wolgers äcklig, Julia Caesar härlig, Hyland underbar, Hörnan toppen, Hörnan botten.”
Folk var sura, griniga, missbelåtna, fulla och elaka. Den svensk-amerikanska damen fick massor av hälsningar med önskan om ett lycka till i fortsättningen, ”och måtte hon hitta en karl”.¹⁴³

Citatet, som är från en lördag i oktober, är karaktäristiskt; tittarna uttryckte, i stort sett varje kväll, känslor av entusiasm, frustration och ilska. En stor del av reaktionerna var, som i citatet ovan, riktade mot olika gäster.¹⁴⁴ Många tittare ville ofta framföra olika personliga synpunkter, önskemål, gratulationer och hälsningar direkt till Hörnan-gästerna.¹⁴⁵ Tittarna verkar ha önskat sig en direkt dialog med de medverkande, det var en del av de starka, stundtals euforiska känslouttrycken kring programmet.

Särskilt mycket hälsningar och personlig kritik fick centralfiguren Hyland själv. Många hade åsikter om hur han skötte programmet. En hel del tittare var, åtminstone vissa kvällar, påtagligt missnöjda med hans insats.¹⁴⁶ Andra uttryckte personligt riktad tacksamhet.¹⁴⁷

Den stora reaktiva toppen i 1966 års Hörnan-säsong – och, med viss konkurrens, även i telefonjournapporterna i stort – ägde dock rum med start den 26 december då Per Oscarsson höll en provokativ monolog om sex och rasism samtidigt som han strippade tills endast kalsongerna återstod.¹⁴⁸ Programmet hade, enligt en av Sveriges Radios publikundersökningar, storpublik: tre fjärdedelar av Sveriges vuxna befolkning och fyra femtedelar av tv-innehavarna såg programmet.¹⁴⁹ Telefonjournapporterna visar att många i flera dagar reagerade kraftfullt på Oscarssons uppträdande. Upprördhet var det dominerande känslouttrycket:

Den värsta storm sedan Nackasändaren gick sönder vid 10-årsjubileet. Samtliga ville ha en offentlig ursäkt i tv. Sista samtalet kom 23.50.

¹⁴³ Telefonjournapport 22/10 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴⁴ Telefonjournapporter 8/10, 15/10, 22/10, 29/10, 5/11, 19/11, 3/12, 10/12, 13/12, 17/12, 26/12 & 31/12 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴⁵ Telefonjournapporter 1/10, 5/10, 8/10, 15/10, 22/10, 5/11, 27/12 & 31/12 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴⁶ Telefonjournapporter 29/10 & 5/11 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴⁷ Telefonjournapporter 5/10, 10/12 & 13/12 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁴⁸ Oscarssons monolog och kalsongchock finns att beskåda på *Youtube*, se http://www.youtube.com/watch?v=g63xJJC_1VM – 2014-01-10.

¹⁴⁹ Birgitta Welander, TV OCH JULEN 1966: Frekvensundersökning julveckan 1966, Undersökn. nr 32/66, Sveriges Radio, Sektionen för publikundersökningar 1966.

Allmänna omdömet var att det hela var osmakligt och opassande i en barn- och familjeunderhållning.¹⁵⁰

250-300 samtal under dagen – man ville tala med de som ansvarade för programmet. Mest medelålders och äldre personer som tyckte att Per Oscarssons uppträdande var oanständigt och högst olämpligt. Många skyllde på att barnen tagit skada och att programmet var fel forum för sexualupplysning. Samtidigt har omkring 20-tal personer tackat för Per Oscarssons inslag. Bl.a. ansåg man det ärligt och fint och omöjligt att taga skada av. Ing. **Svensson** från Televerket framförde sitt tack – skönt att efter den skrämmande tyska science fiction filmen få höra och se Oscarssons fina och mänskliga framförande.¹⁵¹

Ytterligare 100-talet personer hörde av sig under kvällen och reagerade som ovan. 30-talet personer tackade för Per Oscarssons mod att fullfölja monologen. Ett flertal personer ville ha manus för undervisningssyfte.¹⁵²

Det som tycks ha fått en majoritet av de telefonerande tittarna att reagera så starkt negativt tycks vara överskridandet av tabugränser. Oscarsson hade genom att klä av sig och tala öppet om sex uppenbarligen provocerat många. Antagligen blev chocken ännu värre för att den inträffade kring jul, en tid då många familjer samlades. Det säger också en del om den sociala konstellation som samlades kring tv-apparaterna (särskilt vid jul): familjen. Antagligen var det därför som Oscarssons kalsongnummer av många uppfattades som en attack mot just familjen. Intressant är också att, som en av de citerade telefonjournreporterna ovan visar, främst ”medelålders och äldre personer” upprördes. Denna upprördhet kan uppfattas som en del i en större generationskonflikt. De äldre fruktade vad en relativt ung skådespelare som Per Oscarsson kunde ta sig för. Han stod för något nytt, främmande och farligt.

I Radiohusets dokumentarkiv finns även uppskattningsvis ett hundratal brev om Oscarssons framträdande i annandags-Hörnan bevarade. I de flesta av dessa brev uttrycks liknande känslor av upprördhet, ilska, obehag, avsky och äckel. Intressant nog är nästan alla brevskrivare män som sett Hörnan tillsammans med fru och barn. Även brevskrivarna upplevde programmet som en attack mot familjefriden. Sexualupplysning, ansåg de, var inte ett lämpligt inslag i familjeunderhållning, särskilt inte i juletider.¹⁵³

En dryg månad senare, en lördag i februari, hamnade Oscarsson återigen i blåsväder (dock inte i ett program lett av Hyland). Den skandalomsusade Oscarsson medverkade i *Multikonst*, ett konstprogram som just denna lördag sändes från en vernissage på Nationalmuseum. I programmet visades konstnären Pye Engströms erotiska skulpturserie *Lek för vuxna*. Oscarsson, som ingick i den grupp som i programmet beskådade skulpturserien, var med om

¹⁵⁰ Telefonjournreport måndag 26/12 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁵¹ Telefonjournreport tisdag 27/12 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁵² Telefonjournreport tisdag 27/12 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁵³ ”Lyssnarpost, allmänt och ang särskilda program”, 1961-67 spr år, Serie E 9 CA, volym 47, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

att yttra några runda ord.¹⁵⁴ Därmed överskreds den kroppsliga, erotiska tabugränsen ännu en gång på kort tid. Programmet följdes av en ny tittarstorm, av telefonjournapporerna att döma ännu mer kraftfull än den som drabbat UC i samband med kalsongchocken några veckor tidigare. Samma kväll som *Multikonst* sändes nåddes Sveriges Radios växel av ”ca 1000 samtal”. De efterföljande dagarna fortsatte stormandet med mängder av samtal om det erotiska inslaget i konstprogrammet. Många var upprörda, men det fanns också de som ville tacka ”för att TV äntligen brutit sexvallen”.¹⁵⁵ Reaktionerna tycks även ha påverkat hur tittarna uppfattade resten av programutbudet. ”I samtliga program har tittarna sett något snuskigt och porraktigt.”, konstaterades det i en telefonjournappor medan tittarstormen kring de runda orden i *Multikonst* ännu pågick.¹⁵⁶

De känslor av upprördhet och avsky som både kalsongchocken i *Hylands hörna* och erotikchocken i *Multikonst* framkallade hos många säger något om både tv-tittandet och tidsandan i Sverige. Under sent 60-tal hände något i skärningspunkten mellan ungdom, teater/konst och sexualitet.¹⁵⁷ Telefon-journapporerna visar att detta nya oroade många; den dominerande uttrycksdiskursen utmanades. Oscarsson bröt genom sina båda symbolladdade framträdanden, som några tittare uttryckte det, igenom ”sexvallen” och utmanade stora delar av tv-publiken, antagligen särskilt de äldre. Därmed förebådade Oscarsson på ett konkret sätt de efterföljande årens generationskonflikter och sexuella revolution; han, och de som uppskattade hans utspel, ingick, med Foucaults terminologi, i en dominerad diskurs. Kanske kan man se tittarstormarna kring Oscarssons provokationer som ett uttryck för en mer reaktiv period i samhället över huvud taget. Telefonjournapporerna från tidigt 70-tal, som är fulla av konflikter och hård kritik, antyder det. Jag ska återkomma till denna senare period ett par sidor längre fram.

Tittarstormarna kring årsskiftet 1966-67 bör naturligtvis också ses i ljuset av tittarreaktionerna kring andra program under samma period. I telefonjournapporerna finns en jämn ström av kvantitativt ganska blygsamma reaktioner; *Hylands hörna* var det program som i särklass engagerade tittarna mest, andra program i oktober, november och december 1966 och februari 1967 fick sällan fler än 20 tittare att ringa in och framföra sina synpunkter. Ofta var det inte mer än ett par program varje dag som tittarna reagerade på. Ett vanligt känslouttryck kring program i en mängd olika genrer var tacksamhet. Exempelvis uppfattade fem till sex tittare lördagen den 29 oktober 1966 *En dag i Irkutsk* som ”En utomordentligt fin

¹⁵⁴ Nordmark 1999, s. 206-208.

¹⁵⁵ Telefonjournappor 11/2, 12/2, 13/2 & 14/2, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁵⁶ Telefonjournappor 13/2 1967.

¹⁵⁷ Andersson & Östberg 2013, s. 161-196.

film, instruktiv och givande...”.¹⁵⁸ Även humorprogrammet *Estrad* var uppskattat; ”Jädrans bra program, kör på med mera”, hälsade 25 tittare just innan tittarstormen kring *Multikonst* bröt ut.¹⁵⁹

UC nåddes under perioden också av en del mindre omfattande missnöje. Liksom tidigare fortsatte sporten att engagera och förarga, men det ledde sällan till mer än till ett fåtal samtal.¹⁶⁰ Tittarstormarna kring Oscarssons agerande ska alltså ses som tämligen plötsliga avbrott i den stillsamma, nationella tittarrytmen. Även om enskilda program även tidigare (exempelvis i samband med *Skäggen* 1963)¹⁶¹ fått mängder av tittare att kasta sig på sina telefoner för att ringa UC, så markerar tittarstormarna kring årsskiftet 1966-67 ändå att något nytt hade hänt: konflikter som kretsade kring sexualitet, konst och generationskulturer hade på ett tydligt sätt kommit upp till ytan, brutit den tidigare ordningen och utlöst mängder av starka känslouttryck. Den delvis förändrade uttrycksdiskursen var en del av det sena 60-talets tidsanda.

Tidigt 70-tal, de många reaktionernas tid

När Olof Palme hösten 1969 efterträdde Tage Erlander som statsminister såg det ut som om han kom till ett dukat bord. Så var dock inte fallet. Vintern 1970 drabbades Sverige av en svår lågkonjunktur. Arbetslösheten steg och oro rådde på arbetsmarknaden. Efter valet 1970 kunde socialdemokraterna ändå sitta kvar vid makten, men partiet hade tappat påtagligt i väljarstöd. Centerpartiet, som gick framåt i valet 1970, skulle bli en av årtiondets starkaste partipolitiska krafter.¹⁶²

Samtidigt fortsatte de rörelser som tagit form kring revolternas 1968 att flytta fram sina positioner. Kring 1970 utvecklades miljörörelsen och inte minst kvinnorörelsen. Dessa aktiviströrelser fick tidigt politiskt inflytande. Under det tidiga 70-talet genomfördes en mängd reformer, delvis influerade av 68-revoltens rörelser. Några exempel: rätt till fri abort, kraftigt höjda barnbidrag, sjukförsäkringsreform, 40-timmars arbetsvecka, en femte semestervecka och fortsatt utbyggnad av miljonprogrammet. Dessa och andra reformer – varav flera genomfördes i bred partipolitisk enighet – förändrade vardagen för miljoners

¹⁵⁸ Telefonjourn rapport 29/10 1966, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁵⁹ Telefonjourn rapport 11/2 1967, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁶⁰ Telefonjourn rapport 15/10 1966 Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁶¹ Sjögren 1997, s. 215-218

¹⁶² Andersson & Östberg 2013, s. 213-217 & s. 226-228

svenskar.¹⁶³

Den tidiga tvåkanalstelevisionens tittare

När 60-talet övergick i 70-tal var det en väsentligt förändrad television som mötte tittarna. I slutet av 1969 fick Sverige genom TV2 en andra kanal. De två kanalerna skilde sig inledningsvis tydligt åt, både organisatoriskt och i programutbudet. TV1 inriktade sig på att förvalta den gamla enkanalstelevisionens arv, bland annat genom etablerade programledare som Lennart Hyland och Lasse Holmqvist. Kanalen hade en mer traditionell och bred stil, medan nya TV2 satsade på att vara mer nyskapande och ungdomlig. Exempelvis satsade man mycket på barnprogram.¹⁶⁴

Dock innebar inte kanalklyvningen att folk tittade mer. Till en början föredrog två tredjedelar av tittarna TV1, kanalen kunde ses av fler och hade ett större programutbud.¹⁶⁵ Särskilt på fredagarna och lördagarna lockade TV1 fler tittare.¹⁶⁶ Framför allt hade de äldre tittarna svårt att ta till sig den nya kanalen.¹⁶⁷ Förutom kanalklyvningen kunde allt fler av det tidiga 70-talets tittare dagligen ta del av en annan nyhet: färg-tv. Det skulle dock ta ett par år innan alla program sändes i färg.¹⁶⁸

Under 70-talets första år var tv en självklarhet för de flesta. Antalet hushåll med tv-licens fortsatte öka, men i långsam takt. 1970 hade 2 513 000 betalat licens, 1973 var siffran 2 758 000.¹⁶⁹ Enligt en undersökning från 1972 hade 93% tillgång till tv i bostaden. 73% såg minst ett program dagligen.¹⁷⁰ Liksom tidigare var lördagen den stora tv-kvällen.¹⁷¹ Och liksom tidigare tittade de högtbildade mindre än de med lägre utbildning.¹⁷² Man kan alltså tänka sig att tv fortsatte att vara de breda massornas medieform.

Tidsandan avspeglade sig i såväl programutbudet som i tittarnas åsikter om vad som visades. Många uppfattade under 70-talet tv som en alltför politiserad medieform; att se programmen som politiskt vänstervridna var åtminstone ganska vanligt. En annan förändring var de alltfler

¹⁶³ Andersson & Östberg 2013, s. 179-180, s. 218 & s. 230.

¹⁶⁴ Nordmark 1999, s. 241-243.

¹⁶⁵ Pia Wikström, *TV-TITTANDET I APRIL 1971*, SR/PUB 21.7.71, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1972, s. 12.

¹⁶⁶ Pia Wikström, *TV-TITTANDET I APRIL 1971*, SR/PUB 21.7.71, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1972, s. 10-11.

¹⁶⁷ Karin Hallberg, *TV-TITTANDET VÅREN 1972*, SR/PUB, 30. 10. 72, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1972, s. 41.

¹⁶⁸ Højjer 1998, s. 216-217.

¹⁶⁹ *Statistisk årsbok för Sverige 1977*, Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1978, s. 344.

¹⁷⁰ Jannecke Schulman, *TV:s publik hösten 1972*, Sveriges radio, Stockholm 1973, s. 2.

¹⁷¹ Jannecke Schulman & Anders Christianson, *TV-TITTANDET HÖSTEN 1971*, SR/PUB, 10. 2. 72, Radiohusets arkiv- och research, Stockholm 1972, s. 58-61.

¹⁷² Pia Wikström, *TV-TITTANDET I APRIL 1971*, SR/PUB 21.7.71, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1972, s. 13.

barnprogrammen. De samlade många barn kring tv-apparaterna. Ibland tittade barnen själva, ibland tillsammans med vuxna. Barnprogrammen skapade nya tittarkonstellationer i tv-sofforna. Samtidigt blev den vuxna tv-publiken alltmer diversifierad; olika grupper intresserade i sig i högre grad än tidigare för olika program. Exempelvis engagerade sportsändningarna främst manliga tittare, medan kvinnorna i något högre grad föredrog olika sorters fiktion.¹⁷³

Man kan alltså tänka sig att televisionen något år efter kanalklyvningen 1969 började tappa åtminstone en del av sin samlande kraft; majoriteten satt inte längre i lika hög grad och tittade på samma program. Den gemensamma nationella tittarrytmen, som funnits under 50- och 60-talen, var inte längre lika påtaglig.

Hörnorna och det tidiga 70-talets tittare (1970-72)

Men en del program kunde även under början av 70-talet samla en majoritet av befolkningen. *Hylands hörna* tillhörde, i konkurrens med hockeylandskamperna mellan Sverige och Sovjet, periodens mest sedda program.¹⁷⁴ Under åren 1970-72 sändes tre säsonger av *Hylands hörna*, samtliga i TV1, den mer traditionsbundna av de två kanalerna.¹⁷⁵ Åtminstone säsongerna som sändes 1970 och 1971 hade flera miljoner tittare (andelen av hela befolkningen som såg programmet låg i mätningarna mellan 55-73%). Programmet var, enligt publikundersökningarna, särskilt uppskattat av äldre, kvinnor och folk som bodde på mindre orter.¹⁷⁶

Den första av 70-talets Hörnan-säsonger, som började sändas i januari 1970, visades nio lördagskvällar. Hörnan-kvällarna fick en delvis ny form. De inleddes med en första barnvänlig Hörnan-del (18:30-19:30) för att sedan, klockan 21:20, fortsätta med en mer traditionsenlig vuxendel. Vid sin sida hade Hyland i sedvanlig ordning en ny värdinna, den här gången unga sångerskan Sylvia Vrethammar. En annan nyhet för säsongen var inslaget ”Chans till chansen”, en tävling för okända artister. Dessutom föregicks *Hylands hörna* denna säsong varje fredagskväll av ytterligare en nyhet: *Hör nu Hyland*, ett 40 minuter långt program som sändes i TV1 med start klockan 20:00. I detta program förde Hyland

¹⁷³ Höijer 1998, s. 227-237.

¹⁷⁴ Hadenius 1998, s. 226 & s. 231.

¹⁷⁵ *Röster i Radio TV* 1970:2, s. 16; *Röster i Radio TV* 1971:5, s. 6-7; *Röster i Radio TV* 1972:41, s. 12.

¹⁷⁶ Anne-Margrete Wachtmeister & Claes Westrell, TV-TITTANDET FEBRUARI 1970, TEMA: UNDERHÅLLNINGSPROGRAM 9.4.70, Publik- och programforskningsavdelningen, Sveriges Radio, Stockholm 1970, s. 12.; Madeleine Kleberg, Claes Westrell & Pia Wikström, TV-TITTANDET JANUARI 1971 (Extra: Publikens uppskattning av programmen), SR/PUB, 14.7.71., Radihusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1971, s. 25-26.

telefonsamtal med tittarna.¹⁷⁷ *Hör nu Hyland* blev inte lika populärt som Hörnan, men sågs ändå, enligt publikundersökningar från januari och februari 1970, av så mycket som 43-50% av totalbefolkningen.¹⁷⁸

Både *Hylands hörna* och fredagsprologen *Hör nu Hyland* tillhörde, enligt telefonjournapporterna, de program som fick flest tittare att reagera under inledningen av 1970. Flera lördagar fick de anställda på Upplysningscentralen ta emot över 100 samtal från tittare som hade synpunkter på *Hylands hörna*. Antalet samtal om fredagsprogrammet *Hör nu Hyland* var något lägre. De dominerande känslouttrycken för båda programmen var upprördhet och irritation. Särskilt retade sig tittarna på hur Hyland bemötte dem han pratade med.¹⁷⁹ En del uppfattade Hyland som reaktionär och gammalmodig:

Flera förargade sig över att Hyland snoppade av de som ringde upp, dessutom tyckte man att temat ”hemmafruar” var inaktuellt och reaktionärt. Ett par hemmamän ville också få ett ord med i laget.¹⁸⁰

Liknande synpunkter framfördes även kvällen efter.¹⁸¹ Men tittarna gav också, om än i mindre omfattning, uttryck för känslor som tacksamhet och engagemang.¹⁸² Som helhet visar telefonjournapporterna från 1970 början på en påtaglig förändring i uttrycksdiskursen kring Hylands program: det är generellt mer frustration och ilska. Särskilt mycket negativa reaktioner väckte Hyland personligen.

Den andra av 70-talets Hörnan-säsonger inleddes med fyra specialprogram, som spelats in i Chicago, Minneapolis och Los Angeles. Dessa förinspelade program sändes i december 1970 och januari 1971. USA-Hörnorna gästades av svenskamerikanska celebriteter.¹⁸³ De fyra inledande specialprogrammen följdes under våren 1971 av ytterligare åtta Hörnan-kvällar med delvis annan utformning. Liksom föregående säsong sändes denna säsong på lördagskvällar i TV1 och bestod av en inledande barnanpassad del och en senare vuxendel. Nytt för denna säsong var att svenska Melodifestivalen bakats in programmen de sex första lördagarna.¹⁸⁴ Programmet lockade, liksom tidigare, storpublik. Enligt en publikundersökning

¹⁷⁷ *Röster i Radio TV* 1970:2, s. 16.

¹⁷⁸ Anne-Margrete Wachtmeister, TV-TITTANDET januari 1970, 10.3.70, Publik- och programforskningsavdelningen, Sveriges Radio, Stockholm 1970, s. 4; Anne-Margrete Wachtmeister & Claes Westrell, TV-TITTANDET FEBRUARI 1970, TEMA: UNDERHÅLLNINGSPROGRAM 9.4.70, Publik- och programforskningsavdelningen, Sveriges Radio, Stockholm 1970, s. 12.

¹⁷⁹ Telefonjournapporterna 16-17/1, 23/1, 30-31/1, 6-/2, 13-14/2 & 6-7/3 1970, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁸⁰ Telefonjournapporterna 23/1 1970.

¹⁸¹ Telefonjournapporterna 24/1 1970.

¹⁸² Telefonjournapporterna 31/1, 15/2 & 7/3 1970.

¹⁸³ *Röster i Radio TV* 1970/1971:53/1, s. 10-11; *Röster i Radio TV* 1971:2 s.18; *Röster i Radio TV* 1971:4, s. 12-13.

¹⁸⁴ *Röster i Radio TV* 1971:5, s. 6-7.

från två lördagar i januari 1971 såg mellan 55-61% av den totala befolkningen minst halva programmet.¹⁸⁵

Telefonjourrapporterna visar att tittarna under denna period fortsatte att reagera mer på *Hylands hörna* än på något annat lördagsprogram. Vissa lördagar tog Upplysningscentralens telefonister emot 200-285 Hörnan-relaterade samtal, andra kvällar var samtalen betydligt färre. De negativa känslouttrycken var fortfarande fler än de positiva. Särskilt tycks tittarna ha retat sig på Hylands intervjueteknik. Någon tyckte också, liksom föregående säsong, att programmet var ”så reaktionärt så man smäller av”. Samtidigt gav en del tittare också fortfarande uttryck för känslor av engagemang och tacksamhet, även om det negativa övervägde.¹⁸⁶ Kanske kan man bakom olikheterna i känslouttryck ana skillnader mellan olika generationer; det är troligt att den äldre tittargenerationen, som varit med sedan tv började visas, uppfattade Hyland som en pålitlig figur i ett föränderligt samhälle, medan de yngre såg honom och hans program som reaktionära och gammalmodiga. De generationskonflikter som fanns i samhället i stort vid den här tiden bör också ha påverkat hur man uppfattade olika tv-program.

Den negativa uttrycksdiskursen kring *Hylands hörna* förstärktes ytterligare under 70-talets tredje och sista säsong. I denna säsong hade programmen ett genomgående norsk-svenskt tema (kallat Morokulien – av norskans ”moro”, som ungefär betyder ”kul” på svenska). I studion i Stockholm fanns nu en norsk och en svensk värdinna – sångerskorna Grethe Kausland och Eva Rydberg. I programmen ingick förutom studioinslag direktsändningar från olika platser i Sverige och Norge. I programpunkten ”Chans till chansen” gavs, liksom 1970, nya okända förmågor plats.¹⁸⁷

Höst-säsongen 1972 tycks varken ha uppskattats eller uppmärksamats särskilt mycket av tittarna. I telefonjourrapporterna är noteringarna om Hörnan över lag färre, som mest noterades 70-75 samtal. Reaktionerna är alltså betydligt färre än tidigare. Påfallande är också att tittarna är nästan uteslutande negativa. Missnöje är det dominerande känslouttrycket i de flesta av telefonjourrapporterna från 1972.¹⁸⁸ Här är två karaktäristiska exempel:

¹⁸⁵ Madeleine Kleberg, Claes Westrell & Pia Wikström, *TV-TITTANDET JANUARI 1971 (Extra: Publikens uppskattning av programmen)*, SR/PUB, 14.7.71., Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1971, s. 25.

¹⁸⁶ Telefonjourrapporter 31/12 1970 & 5/1, 16/1, 23/1, 30/1, 6/2, 13/2, 20/2, 27/2, 6/3 & 13/3 1971, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁸⁷ *Röster i Radio TV* 1972:41, s. 12.

¹⁸⁸ Telefonjourrapporter 30/9, 7/10, 14/10, 28/10, 4/11, 11/11, 18/11, 25/11, 2/12, 9/12 & 17/12 1972, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

Några tyckte att Hyland överlevt sig själv som programledare när det gäller Hörnor. Några voro besvikna över resultatet för deltagarna till tävlingen Chans till chansen. Man undrade över hur röstningen gick till.¹⁸⁹

10 samtal. Man ansåg det ”betänkligt” att Hyland s.a.s. avslöjade den ”oerhört populära tomte-myten”.

Ett tiotal tack till Folke Andersson.
Efter juryns utslag i ”Chans till chansen” ringde c:a 150 personer och uttryckte missnöje med juryn och dess beslut. [...] ¹⁹⁰

Intressant är att det är framför allt två företeelser som retat tittarna: Hyland själv och resultaten i ”Chans till chansen”. Det kan tyckas trivialt, men kan i själva verket säga något om tidsandan. Hyland tycks hösten 1972, i betydligt högre grad än bara drygt ett år tidigare, ha hamnat i otakt med tiden. Han representerade nu för många något gammalt och förlegat, han hade, som några tittare uttryckte det, ”överlevt sig själv”. Detsamma gällde möjligen även musiken i programmen. Populärmusik hade sedan 50-talet, då amerikansk rockmusik nådde en uppväxande generation av tonåringar, skapat starka ungdomskulturer. De kringdrivande ungdomarna uppfattades som något farligt och främmande.¹⁹¹ I början av 70-talet var skillnaderna mellan olika generationskulturer minst lika stora, vilket uttrycktes särskilt tydligt i musiken. Musikkörelsens proggmusik ställdes mot mer kommersiella genrer, särskilt schlagermusiken. Musik var en arena för spänningar.¹⁹² Kanske är det detta som kommer upp till ytan i tittarnas missnöje med *Hylands hörna* 1972.

Trots att det i telefonjournapporterna också finns uttryck för en viss tacksamhet – antagligen främst från äldre, programmets mest positiva tittare, enligt publikundersökningar från föregående år – markerar denna sista av 70-talets Hörnan-säsonger ett viktigt uttrycksdiskursivt skifte kring Hylands program. Även om liknande uttryck funnits både 1970 och 1971 är det först 1972 som antalet samtal var sjönk och var genomgående negativa. Enkelt uttryckt: 1972 tycks vara året då Hyland definitivt hamnade i onåd hos tittarna. Varken han eller hans program var i takt med tidsandan.

I telefonjournapporterna från tidigt 70-tal kan man också se hur uttrycksdiskursen kring programutbudet i stort förändrades. En tydlig tendens är tittarna tyckte mer. De anställda på UC tycks under tidigt 70-tal ha haft ett hektiskt arbete, särskilt på lördagarna, den stora tv-kvällen. Fler än 100 samtal samma kväll var ingen ovanlighet, även om det inte var fråga om

¹⁸⁹ Telefonjournapporport lördag 7/10 1972, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁹⁰ Telefonjournapporport lördag 17/12 1972, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁹¹ Salomon 2007, s. 243-244.

¹⁹² Alf Arvidsson, *Musik och politik hör ihop: Diskussioner, ställningstaganden och musikskapande 1965-1980*, Umeå 2008.

några tittarstormar i paritet med de som Oscarsson orsakade 1966 och 1967.¹⁹³ Telefonjournrapporterna från 1970-72 indikerar att perioden var särskilt reaktiv. Troligen beror detta åtminstone delvis på kanalklyvningen och det därmed ökade utbudet – det fanns helt enkelt fler program att reagera på. En annan förklaring är att antalet tittare torde ökat i takt med att antalet tv-licenser ökade.

Vissa företeelser väckte starkare reaktioner än andra. Program som kunde uppfattas som politiskt vänster retade och upprörde vissa tittare. Dessa reaktioner kunde gälla program i vitt skilda genrer. Söndagen den 1 februari 1970 förargades 40 föräldrar av barnprogrammet *Trunken*, som uppfattades som ”fyllt av ledande frågor – opartiskhet och kommunistpropaganda”.¹⁹⁴ Den 6 mars 1971 retade sig 25 tittare på % – *Kortfilm om konsten att låna pengar* och uppfattade filmen som ”kommunistpropaganda på bästa sändningstid”.¹⁹⁵ En rad andra program framkallade under tidigt 70-tal snarlika reaktioner.¹⁹⁶ Det tycks ha legat i tiden.

Liksom tidigare var även sportsändningarna något som engagerade många. Vissa kvällar mottog UC:s anställda hundratals sportrelaterade samtal. Sportsändningarna, som ofta väckte starka reaktioner, tycks haft en starkt samlande kraft. Mängder av tittare uttryckte känslor av nyfikenhet och ilska.¹⁹⁷ Tittarna hade, vilket jag tidigare visat i denna undersökning, sedan sent 50-tal engagerat sig i sportsändningarna, men det är möjligt att tv-sportens genomslag med tiden sakta blev allt större. De telefonjournrporter jag har undersökt i denna uppsats antyder det. Möjligen kan man under tidigt 70-tal se en förskjutning i känslouttryckens fokus från familjeorienterad lördagsunderhållning som *Hylands hörna* till sportsändningar som *Tipsextra*. Kanske hade den gamla lördagsgemenskapen, då majoriteten samlades kring samma underhållningsprogram, börjat splittras. Den svenska lördagskvällen var inte längre i lika hög grad en del av en gemensam nationell rytm.

¹⁹³ Se exempelvis telefonjournrapporterna 16/1, 17/1, 18/1, 23/1, 24/1, 1/2, 6/2, 7/2, 13/2, 14/2, 15/2, 21/2 & 6/3 1970, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; 5/1, 15/1, 16/1, 23/1, 30/1, 31/1, 6/2, 13/2, 20/2, 21/2, 27/2 & 6/3 1971, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; 30/9, 7/10, 14/10, 15/10, 28/10 & 4/11, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁹⁴ Telefonjournrport 1/2 1970, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁹⁵ Telefonjournrport 6/3 1971, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁹⁶ Telefonjournrporter 16/1, 23/1, 13/2 & 31/12 1970, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; Telefonjournrporter 4/11 & 9/12 1972, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

¹⁹⁷ Telefonjournrporter 15/1 & 23/1 1971, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; 30/9, 15/10, 11/11 & 9/12 1972, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm.

Sent 70-tal och tidigt 80-tal, de missnöjda tittarnas tid

70-talets sista år och början på 80-talet kan, på flera sätt, beskrivas som en brytningstid i Sverige. I valet 1976 hände något som inte hade hänt på 44 år: socialdemokraterna förlorade regeringsmakten. Den segrande borgerliga koalitionen med Centern som största parti fick stötta dock snabbt på problem i form av en allt lågkonjunktur, som skulle prägla inrikespolitiken i flera år. Efter ett par av partipolitisk turbulens – Centern lämnade den borgerliga koalitionsregeringen 1978 – vann de borgerliga åter regeringsmakten 1979, dock med knapp majoritet. I valet blev Moderaterna, med partiledaren Gösta Bohman i spetsen, största borgerliga parti. Den framväxande nyliberalismen, som Moderaterna tog till sig under slutet av 70-talet, blev allt mer tongivande i Sverige.¹⁹⁸

I en tidstypisk kampanj från SAF lanserades en ny slogan: ”Satsa på dig själv!”. Den nya individualismen blev en del av tidsandan. En allt köpstarkare medelklass gick på gym och solarium. Yuppies och aktieklipp var fenomen som låg i tiden. Även ungdomskulturen förändrades: discoteken blev allt vanligare samlingsplatser.¹⁹⁹

Under perioden genomfördes också flera omfattande reformer som påverkade tillvaron för många: en femte semestervecka, utökad föräldraförsäkring och ökade anslag till barnomsorgen.²⁰⁰

Den tidiga videoålderns tv-tittare

Även tv-tittandet förändrades. En publikundersökning från perioden 1976-79 visar att tittarna i betydligt högre grad än tidigare var missnöjda med programutbudet. Irritationen var jämnt fördelad över olika genrer. Tittarna uppfattade programmen som tråkiga och ointressanta.²⁰¹ Det var inte bara inställningen till programutbudet som förändrades, utan också vilka som tittade: under 70-talets slut ökade andelen äldre tittare.²⁰² Det var också de äldre som tittade mest, särskilt på lördagarna.²⁰³ Antagligen var de helt enkelt sin vana trogen: lördagen hade, som bekant, varit den stora tv-kvällen sedan televisionens genombrott.

Trots missnöjet fortsatte många ändå titta mycket på tv. Antalet licensbetalare fortsatte att öka år för år. 1977 var antalet licensbetalare 3 051 000.²⁰⁴ 1983 hade siffran stigit till 3 245

¹⁹⁸ Andersson & Östberg 2013, s. 248-264 & s. 308-309.

¹⁹⁹ Andersson & Östberg 2013, s. 301-319 & s. 340-343.

²⁰⁰ Andersson & Östberg 2013, s. 256.

²⁰¹ Anders Gahlin & Gunnilla Wigren, VAD ÄR PUBLIKEN MISSNÖJD MED?, Publik- och programforskningsavdelningen, Sveriges Radio, Stockholm 1979, s. 1-10.

²⁰² Ulf Berg & Anders Gahlin, Tv:s publik: Publikåret 1977/78, Sveriges radio, Stockholm 1978, s. 21.

²⁰³ Claes Westrell, Tittare, 9.6.83, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1983, s. 38.

²⁰⁴ *Statistisk årsbok för Sverige 1977*, Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1978, s. 348.

000.²⁰⁵ Vid 80-talets början utgjorde tittandet nästan hälften av all fritid.²⁰⁶ Enligt en undersökning från 1982 tittade 78% av svenskarna på tv dagligen. I genomsnitt tittade man två timmar varje dag.²⁰⁷ Tv var nu nästan var mans egendom: vid 80-talets början hade 97% av svenskarna tv hemma.²⁰⁸ En fjärdedel hade dessutom skaffat sig mer än en tv.²⁰⁹

I en del hem hade tv:n redan under sent 70-tal fått sällskap av en ny apparat: videon. Julen 1980 registrerade radiohandlarna en kraftig ökning i videoförsäljningen.²¹⁰ 1983 fanns uppskattningsvis 450 000 videoapparater i Sverige. Den nya apparaten fick inledningsvis störst genomslag bland ungdomar.²¹¹

Även programutbudet i de än så länge blott två kanalerna förändrades. Ett nytt inslag var de amerikanska såpoperorna: *Dallas* började sändas 1981 för att 1982 följas av *Falcon Crest*. Dessa serier tycks ha inneburit ett nytt förhållningssätt till tv: många tittade men utan att uppskatta programmen särskilt mycket.²¹²

Gomorron Sverige-perioden (1977-80)

Det sena 70-talet blev för Hyland en återkomst i televisionen efter flera år i relativ medieskugga.²¹³ Lördagen den 11 september 1977 ledde han för första gången SVT:s nya morgonsatsning, *Gomorron Sverige*, ett programkoncept som, i likhet med *Hylands hörna*, hade en amerikansk förlaga. *Gomorron Sverige*, som sändes lördagmornar klockan direkt från en studio i Göteborg, skulle bli en riktig långkörare. Hyland gästades under sina tre *Gomorron*-säsonger av en mängd välkända politiker och kulturpersonligheter. Programmet innehöll även inslag för barn. Under de år (1977-80) som Hyland var programledare för *Gomorron Sverige* hade programmet, enligt *Röster i Radio TV*, tittarsiffror kring 1,5-2 miljoner i Sverige (och ytterligare någon miljon i de nordiska grannländerna).²¹⁴

Den första säsongen, som omfattade totalt 26 program, pågick (med några veckors uppehåll kring jul) fram till lördagen den 1 april 1978. Hyland fick i studion besök av gäster som Olof

²⁰⁵ *Statistisk årsbok för Sverige 1985*, Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1985, s. 384.

²⁰⁶ Claes Westrell, *Tittare*, 9.6.83, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1983, s. 63.

²⁰⁷ Gunilla Wigren, *TV-TITTANDET – SÄSONGEN 1981/82*, SR/PUB 25, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1982, s. 3.

²⁰⁸ Claes Westrell, *Tittare*, 9.6.83, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1983, s. 41.

²⁰⁹ Claes Westrell, *Tittare*, 9.6.83, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1983, s. 13.

²¹⁰ Höijer 1998, s. 260.

²¹¹ Claes Westrell, *Tittare*, 9.6.83, Radiohusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1983, s. 20-26.

²¹² Höijer 1998, s. 278.

²¹³ *Röster i Radio TV* 1975:1/2, s. 3.

²¹⁴ *Röster i Radio TV* 1977:37-52, *Röster i Radio TV* 1978:1-14 & *Röster i Radio TV* 1979:43-52; *Röster i Radio TV* 1980:1-17.

Palme, Ingemar Mundebo, Björn Gillberg, Sven Fagerberg och Anna Wahlgren.²¹⁵ Trots de kända gästerna väckte det nya morgonprogrammet långt ifrån samma starka tittarreaktioner som *Hylands hörna* gjort under de mest publikaktiva åren på 60- och 70-talen. Under den första säsongen var det programmet den 10 december 1977 som tittarna reagerade på mest (och då för att det legat i vägen för en sportsändning):

C:a 60 samtal från mycket upprörda och ilska tittare, som ansåg att hela första åket i World Cup i Val d'Isère skulle ha visats. Lennart Hyland "fick sina fiskar varma" för att han var den som förhindrade detta genom att fortsätta programmet "Gomorrön Sverige".²¹⁶

I övrigt var reaktionerna på premiärsäsongen relativt få – sällan mer än 20 noterade samtal – och inte särskilt intensiva. Det vanligaste känslouttrycket i de telefonjourn rapporter som berör den första *Gomorrön*-säsongen är tacksamhet – de få tittare som ringde in ville gärna rikta tack till särskilda gäster som Björn Gillberg och Per Oscarsson. Hyland själv, som stått i förgrunden i många av telefonjourn rapporterna från tidigt 70-tal och tidigare, tycks inte ha väckt lika mycket känslor när han ledde *Gomorrön Sverige*. Nämnvärt är också att tittarna inte alls, i det som går att utläsa i telefonjourn rapporterna, reagerade på ett antal av programmen. Från premiärprogrammet den 11 september 1977 fram till säsong avslutningen den 1 april förekommer *Gomorrön Sverige* endast åtta gånger i noteringarna. Även telefontystnaden är en del av den för perioden nya, dominerande uttrycksdiskursen kring Hylands program.²¹⁷

Mönstret från den första *Gomorrön*-säsongen förstärktes i den andra säsongen, som sändes under hösten 1978 och våren 1979.²¹⁸ Endast två ganska kortfattade och intetsägande noteringar om programmet gjordes i telefonjourn rapporterna.²¹⁹ Uttrycksdiskursen är ungefär detsamma för den tredje *Gomorrön*-säsongen, som sändes hösten 1979 och våren 1980. Liksom tidigare ville tittarna främst rikta personliga tack till några av gästerna – våren 1980 var det Gösta Bohman, Lars Werner och Per Ragnar. De stora tittarstormarnas tid var, för Hylands del, definitivt över.²²⁰ En stor del av hans *Gomorrön*-program bemöttes av tystnad.²²¹ Kanske var den tidiga sändningstiden en del av orsaken till detta, kanske hade det också att göra med att Hyland hade slutat engagera, han var en del av en förfluten tv-epok.

²¹⁵ *Röster i Radio TV* 1977:37-52 & *Röster i Radio TV* 1978:1-14.

²¹⁶ Telefonjourn rapport 10/12 1977, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

²¹⁷ Telefonjourn rapporter 11/9 1977–1/4 1978, Radihusets dokumentarkiv, Stockholm.

²¹⁸ *Röster i Radio TV* 1978:42, s.

²¹⁹ Telefonjourn rapporter 31/3 1979 & 14/4 1979.

²²⁰ Telefonjourn rapporter 19/1 1980, 2/2 1980 & 29/3 1980, Sveriges Television, Stockholm.

²²¹ Telefonjourn rapporter 20/10 1979–29/3 1980, Sveriges Television, Stockholm.

De få och inte särskilt starka tittarreaktionerna kring *Gomorra Sverige* 1977-80 bör självfallet också ses utifrån uttrycksdiskursen kring det övriga, samtida programutbudet. Telefonjournrapporterna från det sena 70-talet (och den första halvan av 1980) låter oss ana att tittarnas inställning till tv-mediet har förändrats en del sedan tidigt 70-tal. Mest iögonfallande är det återkommande och ofta omfattande missnöje – ibland över 100 samtal på en kväll – som tittarna gav uttryck för. Detta gällde särskilt helgunderhållningen, som av många uppfattades som tråkig och dålig. Upprördhet och frustration är starkt framträdande känslor i tidens dominerande uttrycksdiskurs.²²²

Sportsändningar var också, liksom tidigare, något som väckte en del reaktioner. En del tyckte att det visades för mycket sport, medan andra var arga för att vissa sportsändningar uteblev. ”Värst var hockeyfantasterna som hotade och skrek för att *Rapport* visades istället för matchen”, heter det i en karaktäristisk telefonjournrappport från den 4 april 1980. ”Alla är inte sportintresserade”, konstaterades det lakoniskt i en telefonjournrappport från den 12 februari samma år.²²³

Politik och politiska ställningstaganden (verkliga eller upplevda) var fortfarande något som upprörde och engagerade tittarna under perioden. Särskilt starka reaktioner väckte program som kunde uppfattas som vänster. Den 22 oktober 1977 tyckte ett 40-tal tittare att *Kvällsöppet*, som sänts kvällen innan, var en ”socialdemokratisk lekstuga – till 90% socialistisk...”. Den 19 januari 1980 beskrev 17 upprörda tittare barnprogrammet *Klara färdiga* som ”Kommunistpropaganda!”. Reaktionerna mot ”vänstervridna” program utgör knappast några massiva tittarstormar, men förekommer med jämna mellanrum.²²⁴ Likaså väckte politiskt relaterade program över huvud taget reaktioner. Den under våren 1980 pågående kärnkraftsdebatten (inför folkomröstningen samma år) gjorde många tittare både engagerade och upprörda.²²⁵

Som helhet verkar det alltså som om televisionens samlande kraft under sent 70-tal (och första halvan av 1980) – åtminstone i de här undersökta telefonjournrapporterna – snarare handlade om sportsändningar och politiska program än om traditionell lördagsunderhållning. Noterbart är också att långt ifrån alla program under den här perioden fick folk att ringa UC. Det var inte bara *Gomorra Sverige* som bemöttes med telefontystnad. Detta gällde även en

²²² Telefonjournrapporтер 10/12 1977, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; 19/10, 17/11 & 8/12 1979, Sveriges Television, Stockholm; 21/6 & 9/2 1980, Sveriges Television, Stockholm.

²²³ Telefonjournrapporтер 25/2 1977 Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; 24/11 & 1/12 1979; 12/1, 12/2, 15/2, 23/2, 9/3, 4/4, 7/4 & 26-31/7 1980, Sveriges Television, Stockholm.

²²⁴ Telefonjournrapporтер 22/10 1977, 1977 Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm; 19/1 1980, Sveriges Television, Stockholm.

²²⁵ Telefonjournrapporтер 7/3, 9/3 & 23/3 1980, Sveriges Television, Stockholm.

stor del av det övriga programutbudet.²²⁶ Tv-mediet hade antagligen inte längre samma dragningskraft på tittarna som under 60-talet då tv fortfarande var ganska nytt. Den dominerande uttrycksdiskursen kring tv-utbudet hade alltså återigen förändrats.

Hörnan och det tidiga 80-talets missnöjda kvällspublik (1981-83)

Under åren 1981-83 återgick Hyland till det format som på 60-talet gjort honom till enkanaltelevisionens stora stjärna: *Hylands hörna*. De två Hörnan-säsonger som gjordes under tidigt 80-tal omfattade tio respektive nio program.²²⁷

Den första säsongen startade i november 1981. Premiärprogrammet sändes, liksom de åtta program som följde, en onsdagskväll 19:30-21:00 i TV1. Den då 62-årige Hyland ingick alltså 1981 inte längre i tv:s lördagsunderhållning. Liksom i det sena 50-talets *Stora Famnen* hade Hyland dock åter sångerskan Siw Malmkvist vid sin sida. I den nya Hörnan blandades, liksom i tidigare säsonger, lek- och spelinslag med besök av kända och okända gäster.²²⁸ Lill Lindfors och countrysångaren Alf Robertson var några av de mer kända gästerna i den första av 80-talets Hörnan-säsonger.²²⁹

I telefonjourn rapporterna från 80-talets första Hörnan-säsong finns noteringar om fyra av de tio programmen.²³⁰ Säsongens reaktionstopp inträffade den nionde december 1981 då ”Drygt hundra upprörda tittare ansåg att Lennart Hyland var orättvis mot en av flickorna i telefonfrågetävlingen...”.²³¹ Den 13 januari 1982 inkom ett 30-tal samtal där det uttrycktes ilska över att Hyland sagt att ”100-talet KÄRRINGAR skulle komma att höra av sig”.²³² De två andra noteringarna från denna säsong är mer vaga; ”tittarna framför i vanlig ordning olika synpunkter”, heter det exempelvis. Vad synpunkterna handlar om framgår inte.²³³ Den övergripande uttrycksdiskursen från Hörnan-säsongen 1981-82 är ganska vag (endast fyra av tio program kommenteras) och negativ (tittarna uttrycker frustration och missnöje över hur Hyland behandlar de medverkande i programmen). Uttrycksdiskursen är i det närmaste identisk med den som finns i telefonjourn rapporterna från de tre *Gomorra*-säsongerna.

När *Hylands hörna* återkom den 5 mars 1983 var lördagen åter sändningsdag. De flesta av säsongens program sändes efter *Aktuellt* 21:15-23:00. De två sista Hörnan-veckorna 1983 föregicks den senare sändningen av en särskild barn-Hörna. Programmen samsändes i TV1

²²⁶ Se exempelvis telefonjourn rapporterna 12-16/4 1979, 9-15/2 & 7-15/3 1980, Sveriges Television, Stockholm.

²²⁷ *Röster i Radio TV* 1981:46, s. 2-3; *Röster i Radio TV* 1983: s. 10-17.

²²⁸ *Röster i Radio TV* 1981:46, s. 2-3; *Röster i Radio TV* 1981:47-53; *Röster i Radio TV* 1982:1.

²²⁹ *Röster i Radio TV* 1981:52, s. 30.

²³⁰ Telefonjourn rapporter 18/11 1981, 9/12 1981, 30/12 1981 & 13/1 1982, Sveriges Television, Stockholm.

²³¹ Telefonjourn rapport 9/12 1981.

²³² Telefonjourn rapport 13/1 1982.

²³³ Telefonjourn rapporter 18/11 1981 & 30/12 1981.

och i norsk tv.²³⁴ Carola Häggkvist, som just representerat Sverige i Eurovisionens Melodifestival i västtyska München, var en av gästerna.²³⁵

Hörnan-säsongen våren 1983 tycks ha väckt något fler och starkare känslor än föregående säsong. Noteringar om tittarnas reaktioner finns från fem av de nio programmen. Under dessa lördagar inkom 30-75 Hörnan-relaterade samtal. Missnöje är det klart dominerande känsloutrycket.²³⁶ Tittarna klagade i de kortfattade noteringarna på ”dålig underhållning” och uppfattade programmet som ”urtrist”.²³⁷ Liksom tidigare framförs även ”klagomål på programledaren”.²³⁸ Det tycks alltså finnas en tydlig kontinuitet i uttrycksdiskursen kring Hylands program under åren 1977-83. Dessutom finns det tydliga kopplingar även med reaktionerna från 70-talets början: det var, som jag visat tidigare, då som uttrycksdiskursen kring Hylands programledarinsats blev mer ensidigt negativ. Skillnaden är dock att fler engagerade sig under tidigt 80-tal.

Resultatet från åren 1981-83 bör naturligtvis också ses i relation till tittarreaktionerna över huvud taget denna period. Även om *Hylands hörna* sällan gav upphov till samma antal samtal som under 60-talet och tidigt 70-tal tillhörde programmen ändå de som väckte flest reaktioner, utan att för den skull utgöra de absoluta reaktionstopparna.²³⁹ Sportsändningar – att de tog för mycket plats eller att de uteblev – tycks, liksom under föregående perioder, ha engagerat många, ibland kring 100 tittare.²⁴⁰ Även ett musikunderhållningsprogram som *Notknäckarna* kunde väcka starka känslor; den 13 november 1981 orsakade programmet tittarstorm.²⁴¹ Precis som under 70-talet tycks det även vid 80-talets början ha funnits en någorlunda utbredd skepsis mot program som kunde uppfattas som politiskt vänster; exempelvis uppfattade 15 tittare ett inslag i *Barnjournalen* i mars 1983 som ”ren socialistpropaganda”. Liknande politiskt motiverad ilska uttrycktes även kring andra barnprogram under perioden.²⁴²

Tittarnas missnöje med det tidiga 80-talets Hörnor var kanske nedslående för dem som arbetade med programmen, men dessa reaktioner bör sättas i relation till uttrycksdiskursen kring hela det samtida programutbudet. Det generella missnöjet som fanns i slutet av 70-talet tycks ha funnits kvar även ett par år senare. Fler gånger under tidigt 80-tal gav tittarna uttryck

²³⁴ *Röster i Radio TV* 1983: s.10-17.

²³⁵ *Röster i Radio TV* 1983: s. 17 & s. 26.

²³⁶ Telefonjournrapporter 5/3 1983, 12/3 1983, 19/3 1983, 26/3 1983 & 9/4 1983, Sveriges Television, Stockholm.

²³⁷ Telefonjournrapporter 5/3 1983 & 19/3 1983.

²³⁸ Telefonjournrapport 9/4 1983.

²³⁹ Telefonjournrapporter 9/11-19/11 1981, 7/12-10/12 1981, 28/12 1981-1/1 1982, 11/1-18/1 1982, 4/3-19/3 1983, 22/3-27/3 1983 & 5/4-10/4 1983, Sveriges Television, Stockholm.

²⁴⁰ Telefonjournrapporter 6/3 1983 & 26/3 1983.

²⁴¹ Telefonjournrapport 13/11 1981.

²⁴² Telefonjournrapporter 5/3 1983 & 15/3 1983.

för generell kritik.²⁴³ Under en lång rad tv-kvällar kan man dessutom i telefonjournrapporerna hitta noteringen ”Inget speciellt att rapportera”, som då sammanfattar den dagens samtliga samtal.²⁴⁴ Det förefaller således troligt att tv-publiken under tidigt 80-tal (och möjligen även sent 70-tal) var generellt mer likgiltig och missnöjd. Naturligtvis är det möjligt att programmen var sämre, men man kan också tänka sig att tv-mediet i stort inte längre innebar samma sensation som under de gyllene åren med 60-talets enkanaltelevision. Såväl uttrycksdiskursen i telefonjournrapporerna som programutbudet och ramen kring tittandet hade förändrats i grunden.

²⁴³ Telefonjournrappor 9/11 1981 & 6/3 1983.

²⁴⁴ Telefonjournrappor 11/11 1981, 12/11 1981, 28/12 1981, 1/1 1982, 14-17/1 1982, 7/3 1983, 9/3 1982, 25/3 1983, 5/4 1983 & 8/4 1983.

Slutdiskussion

Uppsatsens syfte var att med utgångspunkt i Upplysningscentralens (UC:s) telefonjournrapporter undersöka hur tv-publikens känslouttryck förändrades under perioden 1959-1983. Det publika mottagandet av Lennart Hylands underhållningsprogram *TV-Karusellen*, *Stora Famnen*, *Hylands hörna* och *Gomorron Sverige* fick i undersökningen fungera som ett illustrativt utdrag ur en större helhet.

Nedan besvarar jag i tre delavsnitt de frågor som i uppsatsens inledning formulerades inom ramen för de tre frågekomplexen.

De kvantitativa huvuddragen i telefonjournrapporterna

I telefonjournrapporterna kan man tydligt se hur antalet inkommande samtal till Upplysningscentralen (UC) varierar över tid. Det övergripande kvantitativa mönstret kan delas in i tre perioder.

Den första perioden, som består av reaktionerna våren 1959, är en kort etableringsfas då antalet samtal ännu var mycket få. Hylands program *Stora Famnen* står ut ur materialet som det program som genererade flest samtal. Reaktionstopparna var dock små: det var som mest ett 15-tal samtal. Programutbudet i övrigt våren 1959 väckte generellt sett färre reaktioner. Troligen har det att göra med att varken UC eller tv var riktigt etablerat: antalet tv-licenser i Sverige hade ännu inte passerat miljonstrecket.

Den andra kvantitativa perioden, som omfattar åren 1962-1972, präglas av ett stadigt växande antal samtal. Hylands stora 60-talsprogram *Hylands hörna* står i materialet ut som det som över lag genererade flest samtal, inte minst på lördagarna, den stora tv-kvällen. 100 eller fler Hörnan-relaterade samtal var vanligt under en och samma kväll. Annandagen 1966 klädde Per Oscarsson av sig kläderna i *Hylands hörna*, vilket resulterade i en flera dagar lång tittarstorm med hundratals samtal. En liknande tittarstorm följde i dagar efter Oscarssons medverkan i kulturprogrammet *Multikonst* i februari 1967: som mest noterades ca 1000 samtal under samma kväll. Under de första åren på 70-talet fortsatte antalet samtal kring programutbudet i stort att växa. 1970 och 1971 var *Hylands hörna* fortfarande det program som väckte flest reaktioner, reaktionstopparna låg kring 100-285 samtal. 1972 blev en kvantitativ vändpunkt för *Hylands hörna*: programmet stod inte längre ut ur mängden, andra program tycks ha engagerat tittarna mer. Under 70-talets början låg reaktionstopparna för

andra program ofta kring 100 samtal. Särskilt mycket ringde tittarna på lördagarna, fortfarande den stora tv-kvällen. Det stadigt växande antalet samtal under åren 1962-72 torde ha en koppling till tv-mediets framväxt i stort; antalet tv-licenser mer än fördubblades under perioden. Kanske kan man också säga att 1962-72 var en nyckelperiod i en mer långsiktig, nationell medialiseringsprocess; det var då svenskarna på allvar blev tv-tittare.

Den tredje kvantitativa perioden, som omfattar åren 1977-83, mattades antalet samtal kring både Hylands program och programutbudet i stort. *Gomorra Sverige*, som med Hyland som programledare sändes i tre säsonger 1977-80, genererade något färre tittarsamtal än de två säsonger av *Hylands hörna* som sändes 1981-83. Reaktionstopparna för det senare programmet låg kring 75 samtal. *Gomorra Sverige* genererade som mest blott 15 samtal. Tittarstormar på ett par hundra samtal kunde åren 1977-83 fortfarande drabba UC:s anställda, men några stormar som de kring Oscarsson 1966 och 1967 inträffade inte. Att färre som tycks ha reagerat mindre på programutbudet i stort kan ha haft med det växande antalet program att göra: färre tittade på samma program. Den efter hand alltmer etablerade tvåkanaltelevisionen tycks inte ha haft samma samlande kraft som enkanaltelevisionen.

Telefonjournapporternas föränderliga uttrycksdiskurs

I telefonjournapporterna kan man genomgående se hur tittarnas känslouttryck präglas av en diskursiv kamp. Den dominerande uttrycksdiskursen förändras väsentligen under studiens undersökningsperiod, 1959-83. De diskursiva förändringarna kan sammanfattas i tre perioder. Periodiseringen blir dock inte helt densamma som för de kvantitativa resultaten.

Den första perioden, åren 1959-1966, präglades den dominerande uttrycksdiskursen – kring såväl Hylands program som kring utbudet i stort – framför allt av känslouttrycken tacksamhet, entusiasm, nyfikenhet och missnöje. Rimligen torde känslouttrycken ha varit kopplade till programinnehållet: tittarna visste ungefär vad de kunde förvänta sig. Såväl programmen som känslouttrycken var en del av en diskursiv och rituell kontinuitet. Den dominerande uttrycksdiskursen förfaller under perioden 1959-1966 ha varit relativt ohotad.

De två tittarstormarna kring Per Oscarsson – först *Hylands hörna* annandag jul 1966, därefter *Multikonst* i februari 1967 – markerar början till ett diskursivt skifte. Mängder av tittare gav uttryck för känslor av upprördhet, ilska och äckel. Den sortens kraftfulla reaktioner – både i antal samtal och i uttryckskraft – var något nytt. Samtidigt fanns det också en svagare uttrycksdiskurs – en dominerad diskurs, med Foucaults terminologi – som välkomnade det som upprörde många andra. En betydande del av detta tycks ha kopplingar till det sena 60-talets tilltagande generationskonflikter. Det förefaller troligt att generationskonflikterna

väsentligen formade uttrycksdiskursen.

Den upphettade diskursiva kampen markerar starten för den andra perioden, som utgörs av åren 1966-1972. Under 70-talets första år fortsatte utvecklingen mot en mer reaktiv och kritisk uttrycksdiskurs. Detta gäller inte minst *Hylands hörna*, som fick tittarna att ge uttryck för framför allt missnöje, särskilt under den sista av 70-talets säsonger. Den dominerande uttrycksdiskursen kring programutbudet i stort under tidigt 70-tal präglades av negativt och mycket tyckande. Upprördhet var ett vanligt känslouttryck i periodens telefonjournapper.

Under den tredje och sista undersökningsperioden, åren 1977-83, var den dominerande uttrycksdiskursen åter en annan. Ett allmänt missnöje med programutbudet var vanligare än tidigare. Det gällde såväl Hylands program som övrigt utbud. Telefonjournappererna antyder att underhållningsprogrammen möjligen tappat en del av sin samlande kraft; sportsändningar och politiska program tycks ha engagerat något mer. En viktig del av periodens uttrycksdiskurs var också telefontystnaden kring en mängd program. Tv-mediet väckte inte längre lika mycket och starka reaktioner.

Tv-tittandet, känslouttrycken och det föränderliga Sverige

Som en konsekvens av den växande konsumtionen genomgick Sverige under åren 1959-1983 en omfattande medialiseringsprocess där televisionen spelade en central roll. Svenskarna gick från att under 1900-talets första hälft ha ingått i en nationell lyssnargemenskap till att vara delar av en nationell tittargemenskap där man dagligen i allt högre grad visuellt kunde ta del av omvärlden. Det var en omvälvande förändring av vardagen för miljontals svenskar.

Särskilt den inledande enkanalepoken (1954-1969) torde ha haft en särskilt samlande kraft. Att se på tv var, som Orvar Löfgren skriver i *Försvenskningen av Sverige*, att ingå i en nationell rytm. Den dominerande uttrycksdiskursen fram till tittarstormarna kring Oscarsson visar också att det fanns en tydlig enhetlighet kring hur man uppfattade – och förväntades uppfatta – programmen i den enda kanalen. Tittarstormarna markerar en störning i den ritualiserade ordningen. Samtidigt visar tittarstormarna att tv-mediet både hade en stor och engagerad publik; annars hade inte så många reagerat. Ilskan och upprördheten var en del av den nationella gemenskapen.

Intressant nog sammanfaller tittarstormarna kring Oscarssons provokationer med slutet på det långa 50-talet (ca 1945-65), den periodisering som Kim Salomon, Marie Cronqvist och andra menar kännetecknas av dikotoma föreställningar manligt/kvinnligt, ont/gott och öst/väst. Kanske kan man säga att tittarstormarna 1966 och 1967 var tecken i tiden; något nytt höll på att hända i samhället. Den tidigare ordningen, här representerad av det rituellt

återkommande programmet *Hylands hörna*, hotades. Intressant nog kom hotet från en ung kulturarbetare som talade om sex. Det tycks, i särskilt hög grad, ha upprört äldre män och familjefäder. Oscarsson störde på bästa sändningstid den tidigare så fasta patriarkala kärnfamiljens gemenskap.

De reaktiva åren före och efter de politiska revolterna 1968 hade även sin motsvarighet i tv-publikens känslouttryck. Temperaturen tycks successivt ha skruvats upp. Tydligast märks detta under 70-talets första år då antalet samtal till UC över lag var många och upprörda. Jag tror att det var en reaktiv period i samhället över huvud taget. Konflikter – mellan såväl politiska grupper och äldre och yngre – var en del av tidsandan. Tv-mediet både speglade och skapade dessa konflikter. Genom tv-apparaterna kunde Vietnam-kriget och andra laddade företeelser dagligen beskådas direkt i folks vardagsrum. Självfallet framkallade det känslor hos tittarna; tv:n stod på mer än ett sätt i händelsernas centrum.

I den avslutande delen av min undersökningsperiod, åren 1977-1983, kan man se hur både antalet samtal och känslouttryck i stort mattades. Det är troligt att tv-mediet då inte längre hade samma samlande kraft, majoriteten tittade inte längre lika ofta på samma program. Känslouttrycken riktades åt fler håll. Kring 1980 hade ungdomarna dessutom fått upp ögonen för en ny apparat: videon. Såväl tittandet som känslouttrycken i stort gick mot en större diversifiering. Det är rimligt att tänka sig att denna utveckling sedan dess har tilltagit.

Reflexioner inför fortsatt forskning

I telefonjournrapporternas och känslouttryckens värld

Som jag inledningsvis nämnde är denna uppsats på ett ytligt plan en beskrivning av den välkände mediepersonligheten Lennart Hylands popularitetskurva. Min undersökning visar att hans stjärna steg under 50- och 60-talen, för att sedan dala under 70- och 80-talen. Tittarnas känslouttryck kring Hylands stora programserier utgör därmed en viktig källkritisk aspekt; de visar *hur* ett ganska stort antal tittare reagerade på programmen. Känslouttrycken i telefonjournrapporterna tillför således något annat än rent kvantitativa data som tv-licenser och tittarsiffror. Således torde denna uppsats vara en god källkritisk grund för framtida studier om Hylands tv-produktion.

I inledningen nämnde jag också att känslouttrycken kring Hylands program endast har varit ett litet illustrativt utsnitt ur en betydligt större textlig helhet. Telefonjournrapporterna, som alltså skrevs dagligen av UC:s anställda under perioden 1959-1996, rymmer naturligtvis mer än det som har varit möjligt att undersöka inom ramen för en kandidatuppsats. En rad studier

av detta rika material torde alltså återstå att göra.

Jag tror att telefonjournreporterna från tidsintervallet 1962-1972 utgör det bästa, mest givande källmaterialet. Under dessa perioder var UC:s anställda som mest utförliga i sina noteringar; det går att följa tittarnas känslouttryck kring de flesta av de (åtminstone inledningsvis) ganska få programmen. Studier av 60- och 70-talens tittarreaktioner skulle kunna handla om tidstypiska företeelser som amerikanisering, populärmusik, Vietnam-kriget, rasism, kommunisthat och könsroller. Ett annat fruktbart analytiskt grepp kan vara att inrikta sig på förändringarna i känslouttrycken i någon av tv-mediets rituellt återkommande genrer: kvällsnyheter, sportsändningar, kulturprogram eller västern-serier. Ytterligare ett spår är att fortsätta på den tittarstormarnas historia som jag har påbörjat i denna uppsats. Vad tittarna har reagerat särskilt starkt på vid olika tidpunkter säger rimligen något om tidsandan. Brotten mot den rådande ordningen – exempelvis Per Oscarssons kalsongchock 1966 – blottlägger den normativa ordningen, den diskursiva ram som styr vad som anses tillåtet.

En uppenbar begränsning med telefonjournreporterna som undersökningsmaterial är att de slutade skrivas 1996. En studie om tv-tittarnas känslouttryck under senare år skulle exempelvis kunna göras med utgångspunkt i anmälningarna till Granskningsnämnden, även om detta rimligen borde bli mer av en missnöjets och ilskans historia. SVT:s olika *Facebook*-sidor med sina kommentars- och gilla-funktioner torde också vara ett intressant, framtida forskningsmaterial för den som intresserar sig för tv-tittarnas känslouttryck.

Självfallet kan man även använda liknande analytiska grepp i studiet av känslouttryck kring andra medieformer. Kanske finns det material som väl beskriver användarnas reaktioner kring tidiga nationella gemenskaper som telegraf- och telefonnät. Det borde också gå att undersöka känslouttrycken i tidningarnas och bloggarnas kommentarsfält på internet. Sociala nätverk som *Instagram* och liknande torde också vara intressanta undersökningsobjekt, som möjliggör både kvantitativa och kvalitativa undersökningar av förändringar över tid. Känslouttryck förefaller över huvud taget vara en lämplig företeelse att studera.

Rummet och tingen som ram för det ritualiserade tv-tittandet

Känslouttrycken i telefonjournreporterna har, som sagt, varit huvudfokus i denna uppsats, men den rumsliga och tingsliga ramen för det ritualiserade tv-tittandet har också funnits med som en viktig, kontextualiserande del av undersökningen.

Som jag har visat i denna uppsats sker tv-tittandet i ett rituellt rum fullt av rituella ting. Under 50- och 60-talen ställdes de nya tv-apparaterna gärna fram på hedersplatsen framför bäddsoffan i vardagsrummen. Tv:n fick i regel den plats i rummet som radion tidigare hade

haft. Den nya apparaten samlade troligen oftare än radion hela familjen. Kring sig hade 60-talets tittare en rad olika rituella ting: tv-kannor, tv-möbler, tv-tofflor etc. Med tiden tycks användandet av dessa ting ha minskat något, antagligen för att ersättas av annat, exempelvis chips och godis.

Inramningen av rum och ting är, liksom känslouttrycken, också en källkritisk aspekt av tv-mediet. Den säger något om under vilka materiella och sociala förutsättningar tittarna tar till sig det de ser. Väsentligt är därför också hur ramen kring tv-tittandet förändrats över tid. I den här uppsatsen kommer kunskapen om rummet, tingen och de sociala constellationerna kring tv-tittandet främst från tidigare forskning, men självfallet kan man tänka sig fortsatta studier kring ämnet. Lämpliga textliga materialtyper, särskilt för de tidiga tv-åren, torde vara vecko- och kvällstidningar samt olika teknikmagasin. Möjligen kan även manualer från de tidiga tv-årens många tv-tillverkare vara intressanta. För senare tv-historiska perioder – från 70-talet fram till idag – är antagligen IKEA-kataloger och inredningstidningar mer intressanta materialtyper, åtminstone som idealbilder med stort publikt genomslag. Tv-rummets, tv-tittandets och vardagsrummets materiella och sociala historia torde till stora delar sammanfalla.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor:

Radiohusets dokumentarkiv:

Telefonjourrapporter 1959-1977

”Lyssnarpost, allmänt och ang särskilda program”, 1961-67 spr år, Serie E 9 CA, volym 47, Radiohusets dokumentarkiv, Stockholm

Sveriges Television:

Telefonjourrapporter 1977-1983

Sveriges Radios arkiv- och researchcenter (PUB-rapporter i kronologisk ordning):

PUB-rapport, TV-panel 3/59, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

PUB-rapport, TV-panel 4/59, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

EN UNDERSÖKNING AV TV- OCH RADIOPUBLIKENS REAKTIONER: Onsdagen den 17 och torsdagen den 18 oktober 1962, PUB-rapport 40/62, TV-panel 7/62, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

EN UNDERSÖKNING AV TV- OCH RADIOPUBLIKENS REAKTIONER: Måndagen den 3 och tisdagen den 4 december , 1962, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

Christina Gombrii-Bergvall, EN UNDERSÖKNING AV TV- OCH RADIOPUBLIKENS STORLEK OCH REAKTIONER, PUB 6/64, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

Rune Sjödén, TÅTORTSBEFOLKNINGENS FRITIDSVANOR, Litteraturöversikt nr 1/64, Sektionen för Publikundersökningar, Sveriges radio 1964, Sveriges Radio

PUB 10/63, undersök. nr R-TV 11/62; Sveriges Radio, Sektionen för publikundersökningar 1966, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

Birgitta Dahlander-Welander, TV-PUBLIKENS STORLEK OCH VARIATIONER 3 OCH 4 MAJ 1966, Undersökn. nr 7/66, Sveriges Radio, Sektionen för publikundersökningar 1966, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

Birgitta Welander, TV OCH JULEN 1966: Frekvensundersökning julveckan 1966, Undersökn. nr 32/66, Sveriges Radio, Sektionen för publikundersökningar 1966, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

Anne-Margrete Wachtmeister & Claes Westrell, TV-TITTANDET FEBRUARI 1970, TEMA:

UNDERHÅLLNINGSPROGRAM 9.4.70, Publik- och programforskningsavdelningen, Sveriges Radio, Stockholm 1970, Sveriges Radio, Sektionen för Publikundersökningar

Anne-Margrete Wachtmeister & Claes Westrell, TV-TITTANDET FEBRUARI 1970, TEMA: UNDERHÅLLNINGSPROGRAM 9.4.70, Publik- och programforskningsavdelningen, Sveriges Radio

Anne-Margrete Wachtmeister, TV-TITTANDET januari 1970, 10.3.70, Publik- och programforskningsavdelningen, Sveriges Radio, Stockholm 1970

Madeleine Kleberg, Claes Westrell & Pia Wikström, *TV-TITTANDET JANUARI 1971 (Extra: Publikens uppskattning av programmen)*, SR/PUB, 14.7.71., Sveriges radio 1971

Madeleine Kleberg, Claes Westrell & Pia Wikström, *TV-TITTANDET JANUARI 1971 (Extra: Publikens uppskattning av programmen)*, SR/PUB, 14.7.71, Sveriges radio 1971

Pia Wikström, TV-TITTANDET I APRIL 1971, SR/PUB 21.7.71, Sveriges radio 1971

Pia Wikström, *TV-TITTANDET I APRIL 1971*, SR/PUB 21.7.71, Sveriges radio 1971

Karin Hallberg, *TV-TITTANDET VÅREN 1972, SR/PUB, 30. 10. 72*, Sveriges radio 1972

Jannecke Schulman & Anders Christianson, *TV-TITTANDET HÖSTEN 1971, SR/PUB, 10. 2. 72*, Sveriges radio 1972

Jannecke Schulman, TV:s publik hösten 1972, , Sveriges radio 1973

Pia Wikström, *TV-TITTANDET I APRIL 1971*, SR/PUB 21.7.71, Radihusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1972

Ulf Berg & Anders Gahlin, Tv:s publik: Publikåret 1977/78, Sveriges radio 1978

Anders Gahlin & Gunnila Wigren, VAD ÄR PUBLIKEN MISSNÖJD MED?, Publik- och programforskningsavdelningen, Sveriges Radio 1979

Gunilla Wigren, TV-TITTANDET – SÄSONGEN 1981/82, SR/PUB 25, Sveriges Radio 1982

Claes Westrell, Tittare, 9.6.83, Radihusets arkiv- och researchcenter, Stockholm 1983

Tryckta källor

Tidningen Röster i Radio TV 1954-1983

Tidningen SE 1961:48

Tidningen SE 1967:7

Internet

Per Oscarsson i Hylands hörna 1966:

http://www.youtube.com/watch?v=g63xJJC_1VM - 2014-01-10

Litteratur

Jenny Andersson & Kjell Östberg, *Sveriges historia 1965-2012*, Stockholm 2013

Eric Arntds, *Hylands hörnor*, Uddevalla 1967

Alf Arvidsson, *Musik och politik hör ihop: Diskussioner, ställningstaganden och musikskapande 1965-1980*, Umeå 2008.

Petter Bengtsson, "Så underliga tecken här i kulisserna": Hylands hörna 16 januari 1971, en svensk berättelse, kandidatuppsats, Lund 2011

Petter Bengtsson, *Vanans makt är stor: Den rituella iscensättningen av svensk självbild i den första tv-säsongen av Hylands hörna (1962-63)*, magisteruppsats, Lund 2012

Johan Bergman, *Kulturfolk eller folkkultur: 1968, kulturarbetarna och demokratin*, Umeå 2010

Marie Cronqvist, *Mannen i mitten: Ett spiondrama i svensk kallakrigslitteratur*, Stockholm 2004

Peter Dahlén, *Från Vasaloppet till Sportextra: Radiosportens etablering och förgrening 1925-1945*, Stockholm 1999

Monika Djerff-Pierre & Lennart Weibull, *Spegla, granska, tolka: Aktualitetsjournalistik i svensk radio och tv under 1900-talet*, Stockholm 2001

Billy Ehn, Jonas Frykman & Orvar Löfgren, *Försvenskningen av Sverige*, Stockholm 2005

Lars Ragnar Forssberg, *Hyland – Legenden och hans tid*, Stockholm 2013

Michel Foucault, *Diskursernas kamp*, Stockholm/Stehag 2008

Jonas Frykman, Frykman, *Berörd: Plats, kropp och ting i fenomenologisk kulturanalys*, Stockholm 2012

Jan Garnert, *Hallå!: Om telefonens första tid i Sverige*, Stockholm 2005

Stig Hadenius, *Kampen om monopolet: Sveriges radio och TV under 1900-talet*, Stockholm 1998

- Anne Hedén, *Röd stjärna över Sverige: Folkrepubliken Kina som resurs i den svenska västerradikaliseringen under 1960- och 1970-talen*, Lund 2008
- Yvonne Hirdman, Urban Lundberg & Jenny Björkman, *Sveriges historia 1920-1965*, Stockholm 2012
- Birgitta Höijer, *Det hörde vi allihop!: Etermedierna och publiken under 1900-talet*, Stockholm 1998
- Malin Ideland, *Dagens gennyheter: Hur massmedier berättar om genetik och genteknik*, Lund 2002
- Sarah Holst Kjær, *Sådan er det at elske: En kulturanalyse af parforhold*, Köpenhamn 2009
- Jens Ljunggren, ”Vad är 68? Tendenser i svensk och internationell historieskrivning” i *Häftan för kritiska studier* 197, 2008
- Svante Lundberg, *68:or – en politisk generation*, Stockholm/Stehag 1993
- Orvar Löfgren, ”Medierna i nationsbygget – Hur press, radio och TV gjort Sverige svenskt” i *Medier och kulturer*, red. Ulf Hannerz, Stockholm 1990
- Hugo Nordland, ”Eviga emotioner och konstruerade känslor: Riktningar inom känslornas historia” i *Scandia* vol. 78:2 – 2012
- Dag Nordmark, *Finrummet och lekstugan: Kultur- och underhållningsprogram i svensk radio och TV*, Stockholm 1999
- William M. Reddy, *A Framework For the History of Emotions*, Cambridge 2006.
- Kim Salomon, *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*, Stockholm 1996
- Kim Salomon, Lisbeth Larsson & Håkan Arvidsson (red.), *Hotad idyll: Berättelser om svenskt folkhem och kallt krig*, Lund 2004
- Kim Salomon, *En femtiotalberättelse: Populärkulturens kalla krig i folkhemssverige*, Stockholm 2007
- Lennart Schön, *En modern svensk ekonomisk historia: Tillväxt och omvandling under två sekel*, Stockholm 2012
- Rune Sjødén, *Etermediernas publik: En analys av publikundersökningar 1943-1966*, Sveriges Radios förlag, Stockholm 1967
- Olle Sjögren, *Den goda underhållningen: Nöjesgenrer och artister i Sveriges radio och TV 1945-1995*, Stockholm 1997
- Carina Sjöholm, *Gå på bio: Rum för drömmar i folkhemets Sverige*, Stockholm/Stehag 2003

Bernard M. Timberg, *Television Talk: A History of TV Talk Show*, Austin 2004

Martin Wiklund, *I det modernas landskap: Historisk orientering och kritiska berättelser om det moderna Sverige mellan 1960 och 1990*, Stockholm/Stehag 2006

Statistisk årsbok för Sverige:

Statistisk årsbok för Sverige 1977, Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1978

Statistisk årsbok för Sverige 1985, Statistiska Centralbyrån, Stockholm 1985